

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

**“Bądź Aktywny, Bądź Najlepszy
- szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”**

**WIELOLETNI PROGRAM ROZWOJU
EKONOMII SPOŁECZNEJ
W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM NA LATA 2013-2020
*PROJEKT***

Październik 2012 r.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Regionalny Ośrodek Polityki
Społecznej w Białymstoku
Biuro Projektu
15-110 Białystok
ul. Komendantów 7

tel. 85 744 22 14
faks 85 744 22 15
www.projekt.rops-bialystok.pl
projekt@rops-bialystok.pl

Wykaz ważniejszych skrótów używanych w dokumencie:

- CIS – centrum integracji społecznej
- EFS – Europejski Fundusz Społeczny
- ES – ekonomia społeczna
- KIS – klub integracji społecznej
- LGD - lokalna grupa działania
- MSP – małe i średnie przedsiębiorstwa
- NGO – organizacje pozarządowe
- OPS – ośrodek pomocy społecznej
- OWES – ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
- PCPR – powiatowe centrum pomocy rodzinie
- PES – podmioty ekonomii społecznej
- PO KL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki
- PPWOW – Poakcesyjny Program Wsparcia Obszarów Wiejskich
- PS – przedsiębiorstwa społeczne
- PUP – powiatowy urząd pracy
- ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
- WPRES – Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020
- WUP – Wojewódzki Urząd Pracy
- ZAZ – zakład aktywności zawodowej

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	4
1. UWARUNKOWANIA PRAWNE I OPIS PROCESU OPRACOWANIA I PRZYJĘCIA PROGRAMU	5
2. KOMPLEMENTARNOŚĆ Z DOKUMENTAMI KRAJOWYMI I REGIONALNYMI.....	9
3. DIAGNOZA OBSZARU EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM.....	13
3.1 KONTEKST SPOŁECZNO-GOSPODARCZY.....	13
3.2 CHARAKTERYSTYKA SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ.....	24
3.3 ANALIZA SWOT ORAZ REKOMENDACJE.....	34
3.4 IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW I POTRZEB OBSZARU.....	39
4. PROGRAM ROZWOJU I UPOWSZECHNIENIA EKONOMII SPOŁECZNEJ.....	42
4.1 CEL GŁÓWNY, PRIORYTETY I CELE SZCZEGÓŁOWE.....	42
5. ZARZĄDZANIE REALIZACJĄ PROGRAMU	46
SPIS TABEL I MAP.....	49
ZAŁĄCZNIKI.....	50

WPROWADZENIE

W ostatnich latach ekonomia społeczna stała się jednym z istotnych instrumentów polityki rozwiązywania problemów społecznych w Europie, jak też w Polsce. Ekonomia społeczna oparta na zasadach solidarności, partycypacji i samorządności odgrywa znaczącą rolę w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu i łagodzeniu negatywnych skutków gospodarki rynkowej. Poprzez wykorzystywanie narzędzi rynkowych realizuje cele społeczne, takie jak generowanie nowych miejsc pracy, wzmocnienie spójności społecznej czy budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Ekonomia społeczna może stać się siłą napędową rozwoju lokalnego i regionalnego. Bazując na lokalnych zasobach może przyczynić się do ponownego rozkwitu zanikających zawodów oraz rewitalizacji obszarów wiejskich i rehabilitacji podupadających dzielnic przemysłowych na obszarach miejskich. Poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, oferowanie szerokiego wachlarza produktów i usług, przy jednoczesnym wykorzystaniu lokalnej wiedzy i technologii oraz lokalnych zasobów pracy ekonomia społeczna staje się istotnym czynnikiem rozwoju społeczno – gospodarczego. Ożywienie społeczności lokalnej ma szczególne znaczenie zwłaszcza na terenach zmarginalizowanych, w których kumulujące się problemy społeczne blokują aktywność i rozwój.

Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020 jest dokumentem strategicznym, wyznaczającym podstawowe kierunki działań mających na celu rozwój i upowszechnienie ekonomii społecznej w regionie. Jako program wojewódzki ma za zadanie skoordynowanie regionalnej polityki wobec ekonomii społecznej. Zgodnie z Wytycznymi Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 maja 2011 roku zawiera diagnozę społeczno-gospodarczą regionu, wyznacza cele, priorytety kierunki interwencji oraz określa sposób monitorowania.

1. UWARUNKOWANIA PRAWNE I OPIS PROCESU OPRACOWANIA I PRZYJĘCIA PROGRAMU

Zgodnie z ustawą o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r. samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa. Zgodnie z zapisami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. art. 2. *poprzez politykę rozwoju rozumie się zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju oraz spójności społeczno – gospodarczej i terytorialnej, w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej.* Art. 4.1. *politykę rozwoju prowadzi się na podstawie strategii rozwoju.* Realizacja strategii odbywa się zaś poprzez programy.

Wskazana w ustawie strategia województwa jest narzędziem prowadzenia polityki rozwoju, na którą składają się m. in.

- tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy,
- utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim,
- pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej,
- promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa,
- wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim wpisuje się zatem w działania związane z programowaniem polityki rozwoju województwa podlaskiego i stanowi dokument operacyjno-wdrożeniowy dla strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego.

Zgodnie z zapisami w Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w ramach Priorytetu VII Promocja integracji społecznej dla Podziałania 7.1.3 Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej, wprowadzono od dnia 1 czerwca 2010 r. nowy typ operacji pod nazwą: „Opracowanie, realizacja i monitoring wieloletniego regionalnego Programu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie”.

Program wyznacza podstawowe kierunki działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie, a jednym z kluczowych instrumentów możliwych do wykorzystania w perspektywie do 2015 roku stanowić będzie Priorytet VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W przyszłym okresie programowania środków Unii Europejskiej (2014-2020) istotnym źródłem finansowania realizacji Programu będą środki Europejskiego Funduszu Społecznego, zarówno w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego, jak i projektowanego Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020 utworzony został w ramach projektu systemowego Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku „Bądź Aktywny, Bądź Najlepszy – szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji, Podziałanie 7.1.3 Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej.

Program opracowany został w oparciu o „Wytyczne Ministra Pracy i Polityki Społecznej do przygotowania i realizacji wieloletniego regionalnego Programu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie” z dnia 17 maja 2011 r.

Prace nad opracowaniem dokumentu rozpoczęły się w 2011 r. W tym celu zaangażowano pięciu ekspertów z zakresu ekonomii społecznej. W 2011 r. zorganizowane zostały 3 spotkania Zespołu ekspertów, w których brały udział również inne osoby, reprezentujące jednostki organizacyjne pomocy społecznej. W wyniku ich prac wypracowane zostały wstępne zapisy do Programu rozwoju ekonomii społecznej.

Uchwałą Nr 68/850/20M Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 6 grudnia 2011 r. powołany został Zespół ds. opracowania wieloletniego Programu rozwoju ekonomii społecznej w celu przygotowania projektu wieloletniego Programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim. W skład Zespołu weszły następujące osoby:

Anna Razak – Hady	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego w Białymstoku, Departament Polityki Regionalnej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
Aneta Filipowicz	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
Anna Pawłowska	Centrum Współpracy Organizacji Pozarządowych w Białymstoku
Anna Tomulewicz	Doradca Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku
Beata Andruczyk	Suwalskie Stowarzyszenie "Wybór" w Suwałkach
Dorota Iwanowska – Klekotko	Wojewódzki Urząd Pracy
Elżbieta Rajewska-Nikonowicz	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
Emilia Gołaszewska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
Grażyna Dobrzyniewicz	Podlaski Urząd Wojewódzki
Joanna Szymanowska	Uniwersytet w Białymstoku
Krystyna Bobrowska-Dąbrowska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
Krzysztof Anuszkiewicz	Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych im. Króla Zygmunta Augusta w Augustowie
Krzysztof Kozicki	Starostwo Powiatowe w Łomży
Magdalena Joanna Parzych	Łomżyńska Izba Przemysłowo – Handlowa
Małgorzata Bobryk	Ośrodek Wspierania Organizacji Pozarządowych w Białymstoku
Małgorzata Janczuk	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku

Małgorzata Lawda	Doradca Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku
Marcin Kruhlej	Fundacja Edukacji i Twórczości w Białymstoku
Marta Małecka – Dobrogowska	Regionalne Centrum Ekonomii Społecznej w Lublinie
Michał Gawęł	Caritas Archidiecezji Białostockiej
Sławomir Sidoruk	Spółdzielnia Socjalna Integracja w Bielsku Podlaskim
Sylwestra Borowczyk	Ośrodek Wspierania Organizacji Pozarządowych w Białymstoku

Zgodnie z uchwałą Zespół realizował następujące zadania:

1. Identyfikacja problemów i potrzeb, wypracowanie celów szczegółowych i operacyjnych oraz zadań i wskaźników do realizacji.
2. Opracowanie sposobu monitoringu i ewaluacji programu.
3. Opracowanie Programu finansowego realizacji Programu.
4. Wypracowanie propozycji zapisów oraz przygotowanie projektu wieloletniego programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim.
5. Opracowanie i opiniowanie harmonogramu realizacji programu.

W ramach prac Zespołu ds. opracowania wieloletniego Programu rozwoju ekonomii społecznej odbyły się trzy spotkania w następujących terminach:

- 9 maja 2012 r. – określenie zakresu podmiotowego Programu, aktualizacja i uzupełnienie części diagnostycznej Programu, określenie celu głównego, priorytetów, celów szczegółowych i kierunków interwencji, sposobu konsultacji i promocji Programu oraz przyjęcie harmonogramu dalszych prac Zespołu.
- 28 września 2012 r. – zatwierdzenie wskaźników i systemu wdrażania i monitorowania realizacji Programu, przyjęcie projektu Programu przez Zespół,
- **...październik 2012 r. – omówienie uwag zgłoszonych w konsultacjach, określenie ostatecznego kształtu Programu.**

W 2012 r. odbywały się również spotkania robocze Zespołu, podczas których dokonywano ustaleń dalszych prac nad opracowaniem Programu, łącznie odbyło sięspotkań.

Na przełomie czerwca i lipca odbyły się konsultacje z samorządami powiatowymi, mające na celu uzyskanie rekomendacji do Programu oraz zebranie potrzeb powiatów w obszarze działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w ich regionie. W spotkaniach brali udział przedstawiciele samorządów terytorialnych, instytucji pomocy społecznej, publicznych służb zatrudnienia oraz organizacji pozarządowych z terenu danego powiatu. Łącznie zrealizowano 12 spotkań, w których wzięło udział 17 powiatów. Spotkania zrealizowane zostały zgodnie z poniższym harmonogramem:

- 27 czerwca 2012 r. – spotkanie w powiecie grajewskim,
- 28 czerwiec 2012 r. – spotkanie w powiecie sokólskim,
- 2 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie suwalskim i sejneńskim oraz mieście Suwałki,
- 2 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie łomżyńskim i w mieście Łomża,
- 2 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie zambrowskim,

- 3 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie monieckim,
- 3 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie kolneńskim,
- 4 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie wysokomazowieckim,
- 4 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie hajnowskim i bielskim,
- 5 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie augustowskim,
- 6 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie siemiatyckim,
- 6 lipca 2012 r. – spotkanie w powiecie białostockim i mieście Białystok.

Ponadto w październiku 2012 r. odbyły się otwarte konsultacje społeczne projektu Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Istotnym elementem służącym wypracowaniu Programu były także badania oraz sporządzone na ich podstawie rekomendacje i zalecenia dotyczące rozwoju ekonomii społecznej w województwie, w szczególności raport z przeprowadzonego w 2011 roku przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku badania na temat: „Stan zastany ekonomii społecznej na obszarze województwa podlaskiego”. Prace nad projektem Programu wspierał ekspert zewnętrzny Tomasz Schimanek w ramach projektu systemowego 1.19 „Zintegrowany System Wsparcia Ekonomii Społecznej” finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

2. KOMPLEMENTARNOŚĆ Z DOKUMENTAMI KRAJOWYMI I REGIONALNYMI

Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020 ma charakter dokumentu programowego, zawierającego kierunki rozwoju sektora ekonomii społecznej, stanowiącego istotny element rozwoju województwa. Nieodzowna jest więc korelacja WPRES z kierunkami strategicznymi określonymi w dokumentach krajowych i regionalnych, jak także zapisami europejskimi.

Kluczowym europejskim dokumentem jest program nowej Strategii „Europa 2020” z marca 2010 roku. W jej ramach jako podstawowe priorytety wskazano:

- Rozwój intelektualny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.
- Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.
- Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020 jest także odpowiedzią na propozycje Komisji Europejskiej dotyczące wykorzystania środków Europejskiego Funduszu Społecznego w okresie 2014-2020 zawarte w założeniach projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006, KOM(2011) 607 wersja ostateczna /2 z 14 marca 2012 r.

W odniesieniu do dokumentów krajowych WPRES jest zgodny z zapisami Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007- 2015. Ekonomia społeczna wpisuje się w każdy z sześciu Priorytetów określonych w Strategii w szczególności w Priorytecie III. w Działaniu: Inicjatywy na rzecz równości szans na rynku pracy dla osiągnięcia założonych celów: *rozwój ekonomii społecznej poprzez wzmocnienie udziału sektora ekonomii społecznej – organizacji pozarządowych w procesie zatrudnienia m. in. poprzez takie działania jak: realizacja programów wspierania zatrudnienia oraz promocja organizacji pozarządowych jako pracodawców, a także łączenie zatrudnienia w organizacjach pozarządowych ze wsparciem grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizowane będą przy najszerszym udziale organizacji pozarządowych programy zatrudnienia socjalnego i przedsiębiorstw społecznych.* W Priorytecie IV. w Działaniu: Promocja polityki integracji społecznej, w tym prorodzinnej, zwłaszcza w zakresie funkcji ekonomicznych, opiekuńczych i wychowawczych wskazuje się na działania w obszarze ekonomii społecznej *w zakresie promowania integracji i aktywizacji społecznej, w szczególności rozwój instytucji zatrudnienia socjalnego, spółdzielczości socjalnej, budownictwa socjalnego, rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.*

WPRES jest komplementarny z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie. Krajowa Strategia wyznacza trzy cele szczegółowe:

Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów.

Cel 2: Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych.

Cel 3: Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 2 wskazano na możliwości rozwoju sektora ekonomii społecznej w następujących wymiarach polityki regionalnej:

- Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy (aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu) – poradnictwo, pośrednictwo pracy, szkolenia i przekwalifikowania, prace interwencyjne i inne formy tworzenia miejsc pracy, rozwój ekonomii społecznej, formy wczesnej interwencji (w tym outplacement), staże i praktyki zawodowe,
- Rozwój lokalny (w tym kulturowy) oraz rozwój kapitału społecznego – wsparcie lokalnych inicjatyw społecznych,
- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, w tym ograniczenie zjawiska ubóstwa, w szczególności wśród dzieci i osób starszych, realizacja programów integracji społecznej, rozwój działań ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw ekonomii społecznej, które spełniają funkcję w zakresie integracji społecznej, poprawy bądź uzupełniania usług publicznych oraz rozwoju wspólnot lokalnych.

Na rozwój sektora ekonomii społecznej wskazuje się również w Strategii Polityki Społecznej na lata 2007-2013 w następujących Priorytetach:

Priorytet 2. Wdrożenie aktywnej polityki społecznej

2.1 Wspieranie aktywności zawodowej i edukacyjnej przez system pomocy społecznej.

2.2 Rozwój zatrudnienia socjalnego w celu przywrócenia możliwości zatrudnienia osobom podlegającym wykluczeniu społecznemu.

2.3 Rozwój form ekonomii społecznej na rzecz pobudzenia aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Priorytet 3. Kompleksowa rehabilitacja i aktywizacja osób niepełnosprawnych

3.1 Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

3.2 Tworzenie warunków do większej aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych jako podstawy społecznej integracji i poprawy warunków ich życia.

Priorytet 6. Partnerstwo publicznie – społeczne podstawą rozwoju usług społecznych

6.2 Budowa partnerstwa publicznie – społecznego w zakresie działań pożytku publicznego.

Program spójny jest również ze Strategią Wspierania Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2009 – 2015 we wszystkich czterech Priorytetach:

Priorytet 1. Aktywni, świadomi obywatele, aktywne wspólnoty lokalne.

Priorytet 2. Silne organizacje pozarządowe w dobrym państwie.

Priorytet 3. Rozwój organizacji pozarządowych na rzecz integracji społecznej.

Priorytet 4. Rozwój przedsiębiorczości społecznej.

WPRES zgodny jest z Krajową Strategią Zatrudnienia na lata 2007-2013. Ekonomia społeczna w szczególności wpisuje się w Priorytet I. Wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy poprzez rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności. Wśród działań cząstkowych wskazano na sektor ekonomii społecznej jako ważne źródło nowych miejsc pracy. Priorytet IV. Aktywizacja osób bezrobotnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, jako jedno z działań wskazano program zatrudnienia socjalnego i przedsiębiorstw społecznych.

Ponadto założenia WPRES wpisują się w cele Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Wśród celów i kierunków rozwoju Polski Wschodniej wskazano między innymi na poprawę poziomu spójności społecznej, charakteryzowanej poprzez dwa mierniki – stopę bezrobocia i stopę zatrudnienia, jak także podwyższenie poziomu partycypacji społeczeństwa w rynku pracy.

Na poziomie dokumentów regionalnych Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim zgodny jest ze Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku. Ekonomia społeczna w szczególności wpisuje się w drugi cel strategiczny: Rozwój zasobów ludzkich zgodnie z potrzebami rynku pracy. Kierunki działań Programu zawierają się m. in. w Priorytecie II. Infrastruktura społeczna oraz Priorytecie III. Wsparcie przedsiębiorczości.

WPRES zgodny jest także z Wojewódzką Strategią Polityki Społecznej na lata 2010-2018, w szczególności w ramach:

II. Obszaru strategicznego: Wypełnianie funkcji rodziny,

Cel 2. Wzmocnienie aktywności i integracji osób niepełnosprawnych,

IV. Obszaru strategicznego: Wzrost zatrudnienia i mobilności zawodowej

Cel 1. Promocja i aktywizacja regionalnego rynku pracy – rozwój inicjatyw służących tworzeniu miejsc pracy

Cel 3. Ograniczenie skali zjawiska wykluczenia społecznego i ubóstwa

V. Obszaru strategicznego: Efektywna pomoc społeczna

Cel 1. Zapewnienie możliwości kompetentnej pomocy i wzrost rodzin usamodzielnianych

Cel 2. Rozwój aktywnych form pomocy społecznej, integracji i ekonomii społecznej

VI. Obszaru strategicznego: Kapitał społeczny

Cel 1. Zwiększenie skuteczności działań osób i instytucji na rzecz rozwiązywania problemów społecznych

Cel 3. Podnoszenie jakości działania organizacji pozarządowych.

WPRES kompatybilny jest z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 w zakresie Priorytetu I. Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie oraz z Priorytetem VI. Rozwój infrastruktury społecznej.

Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest komplementarny w odniesieniu do innych programów wojewódzkich, takich jak:

1. Program Współpracy Województwa Podlaskiego z Organizacjami Pozarządowymi oraz Podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego

i wolontariacie w 2012 r.

2. Plan Działań Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na 2012 r. dla Priorytetu VII Promocja integracji społecznej.
3. Program Na Rzecz Poprawy Warunków Życia Społecznego i Zawodowego Osób Niepełnosprawnych w Województwie Podlaskim na lata 2009-2013.
4. Program w Zakresie Pomocy Społecznej i Polityki Prorodzinnej w Województwie Podlaskim na lata 2009-2013.
5. Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Województwie Podlaskim na lata 2009-2013.
6. Program Na Rzecz Poprawy Warunków Życia Społecznego i Zawodowego Osób Niepełnosprawnych w Województwie Podlaskim na lata 2009-2013.
7. Program Przeciwdziałania Narkomanii w województwie Podlaskim na lata 2009-2013.

3. DIAGNOZA OBSZARU EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

3.1. KONTEKST SPOŁECZNO-GOSPODARCZY

Województwo podlaskie jest jednym z 16 województw w Polsce. Położone jest w północno – wschodniej części Polski, w geograficznym środku Europy. Przez jego środek przepływa rzeka Narew. Sąsiaduje z trzema województwami: warmińsko-mazurskim, mazowieckim i lubelskim, a od wschodu graniczy z Litwą – 102 km i Białorusią – 250 km.

Podlaskie zostało podzielone na 17 powiatów, w tym 3 powiaty grodzkie – Białystok, Suwałki, Łomża oraz 118 gmin (13 gmin miejskich, 23 gminy miejsko – wiejskie i 82 gminy wiejskie). Stolicą województwa jest miasto Białystok, liczące prawie 300 tysięcy mieszkańców. Pozostałe większe miasta regionu to Suwałki (ok. 70 tys. mieszkańców) i Łomża (ok. 64 tys. mieszkańców). Sieć osadniczą stanowi 36 miast i 3945 miejscowości wiejskich. Terytorium województwa obejmuje swoim zasięgiem 20 180 km², jest szóstym co do wielkości województwem w Polsce, zajmując 6,5% powierzchni kraju. W rejonie przeważają ośrodki do 20 tysięcy mieszkańców.

Na terenie województwa podlaskiego występuje w dużym stopniu zachowane w stanie naturalnym środowisko o wysokich walorach przyrodniczych. Na terenie 32% województwa występują tereny chronione. Znaczną część terenu – 29,4% zajmują lasy i grunty leśne. Podlaskie należy do regionów o wybitnych walorach przyrodniczo – krajobrazowych i jest regionem atrakcyjnym turystycznie.

Województwo podlaskie jest regionem wielokulturowym, wielonarodowościowym, wieloetnicznym i jest najbardziej zróżnicowane spośród 16 województw. Mieszkają tu Białorusini (48 tysięcy), Litwini (6 tysięcy) Ukraińcy, Tatarzy (0,5 tysiąca). Liczne obiekty zabytkowe świadczą o bogatej kulturze ludowej społeczności podlaskiej. Rozwój i ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi ważny element w budowie tożsamości regionalnej.

Ludność

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w Białymstoku na dzień 31 grudnia 2009 r. liczba ludności w województwie podlaskim wynosiła 1 189 731. Wskazuje, że systematycznie maleje liczba ludności na terenie województwa. W latach 2005-2009 liczba ta spadła o 20 957 osób. Na koniec I kwartału 2011 r. liczba ludności województwa podlaskiego wyniosła 1 187,5 tys. mieszkańców. W dalszym ciągu następuje zatem pewne zmniejszanie się populacji województwa. Utrzymuje się prognozowane wcześniej tempo tego spadku na poziomie 0,15 % w skali rocznej.¹ W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają kobiety, na 100 mężczyzn przypada 105 kobiet. Ludność w miastach stanowi 60,1% ogółu ludności. W końcu 2009 r. w województwie podlaskim średnia gęstość zaludnienia, tj. liczba osób przypadająca na 1 km², wynosiła 59.

¹http://www.obserwatorium.up.podlasie.pl/uploads/upload/obserwator_gospodarczy_podlasia/ObsGosp_Podl_I_kw_2011.pdf

Wskaźnik ten wykazywał zróżnicowanie przestrzenne. Największą gęstość zaludnienia na Podlasiu odnotowano w Białymstoku, gdzie na 1 km² przypadało 2 880 mieszkańców i Łomży, gdzie wskaźnik zaludnienia wynosił 1 938 osób na 1 km². Najniższa gęstość zaludnienia występowała w powiatach sejneńskim i suwalskim (odpowiednio 25 i 27 osób na 1 km²). Na przestrzeni lat gęstość zaludnienia nie zmieniała się w sposób znaczący w odniesieniu do lat ubiegłych. Regularnie zmniejsza się liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym tj. poniżej 18 roku życia. W roku 2009 w stosunku do roku 2000 liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się o 6,8%. W strukturze wiekowej ludności widoczne jest postępujące starzenie się społeczeństwa (z 16% w roku 2000 do 17,4% w roku 2009). Znacząco maleje udział dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 lat i nieco wzrasta udział ludności w wieku emerytalnym. Wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym nie może być interpretowany korzystnie, ponieważ w tej grupie ludzi zdecydowanie najszybciej zwiększa się liczba osób w wieku niemobilnym (45-59 lat dla kobiet i 45-64 lata dla mężczyzn), co oznacza, że w ciągu najbliższych lat nastąpi zwiększenie ludności w wieku poprodukcyjnym. Według kryteriów Unii Europejskiej w 2009 roku w regionie zamieszkiwało 250,5 tysiąca osób niesprawnych w tym 87,4 tysiąca osób poważnie ograniczonych fizycznie lub psychicznie.²

Aktywność zawodowa ludności

Liczba osób aktywnych zawodowo w województwie podlaskim w I kwartale 2011 r. wyniosła 523 tys. osób, co oznacza wzrost o 21 tys. osób w porównaniu do sytuacji z analogicznego okresu w 2010 r. Wskaźnik aktywności zawodowej liczonej w procentach osiągnął poziom 54,3 % i był nieco niższy niż średnio w kraju (55,6%). W skali roku niższy poziom wskaźnika zanotowano jedynie w I kwartale 2010 r. Szczególnie ważny jest wskaźnik zatrudnienia ujawniający procentowy udział ludności pracującej w ogólnej liczbie ludności. Spadł on na koniec I kwartału 2011 r. do poziomu 48,8 % (wynik w kraju - 50,0 %). Systematycznie malejący od około roku udział osób pracujących może niepokoić. Odzwierciedla to trwale i niekorzystne zjawiska na rynku pracy.³ W podziale ludności województwa według wieku, najwyższy współczynnik aktywności zawodowej zaobserwowano wśród osób mieszczących się w przedziałach wiekowych: 35-44 lata (90,4%), 25-34 lata (85,3%) oraz 45-54 lata (82,8%). Najmniejszy udział aktywnych zawodowo odnotowano w skrajnych grupach wiekowych; wśród osób w wieku 15-24 lata współczynnik aktywności ukształtował się na poziomie 29,3%, zaś w grupie osób 55-letnich i starszych wyniósł 17,1%.

Jednym z czynników decydujących o zatrudnieniu jest poziom wykształcenia. W tym zakresie Podlaskie plasuje się poniżej średniej krajowej. W 2010 roku w regionie osoby z wyższym wykształceniem stanowiły 19,6% osób w wieku 15-64 lata (średnia dla Polski to 19,8%), a osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym lub niższym 21,7% (średnia dla Polski to 17,8%).⁴

² Źródło: Stan Zdrowia Ludności Polski w 2009 r. (GUS 2011)

³ http://www.obserwatorium.up.podlasie.pl/uploads/upload/obserwator_gospodarczy_podlasia/ObsGosp_Podl_I_kw_2011.pdf

⁴ Źródło: GUS-BDL

Wskaźnika zatrudnienia w 2010 roku na Podlasiu był nieco niższy niż średnia krajowa i wynosił 49,2%, podczas gdy dla Polski wskaźnik ten wynosił 50,4%. Jednak dla niektórych grup ludności wskaźnik zatrudnienia dla Podlasia jest wyraźnie niższy niż średnia krajowa. Dotyczy to na przykład mieszkańców wsi, gdzie wskaźnik zatrudnienia dla kraju wynosił w 2010 roku 50,4%, a dla Podlasia 48,4%. Podlaskie ma również niższy niż średnia dla Polski wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata. Wartość wskaźnika dla Polski w 2010 roku była niska i wynosiła 20,5%, a dla województwa podlaskiego zaledwie 18,2%. Przy czym należy zauważyć, że o ile w ostatnich kilku latach wartość wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych wzrosła z poziomu 17,4% w 2004 roku, o tyle w Podlaskim wyraźnie spadła z poziomu 25% w 2004 roku.⁵

Problemy na rynku pracy, objawiające się niedoborem miejsc pracy, powodują obniżenie warunków życia ludności, a długotrwałe pozostawanie bez pracy zmniejsza szanse na zatrudnienie i przyczynia się do postępującego procesu ubożenia ludności, patologii a nawet może prowadzić do wykluczenia społecznego dużych grup społeczeństwa. W końcu 2008 r. w województwie podlaskim pracowało 418,8 tys. osób, co stanowiło 55,7% osób w wieku produkcyjnym. W porównaniu do końca poprzedniego roku liczba pracujących zwiększyła się o 8,0 tys. osób, tj. o 4,2%. Województwo podlaskie jest regionem typowo rolniczym i udział pracujących w sektorze rolnym jest znaczący. W 2008r. wyniósł on 33,2%, tj. ponad dwukrotnie więcej niż kraju (15,6%). Na przestrzeni kilku ostatnich lat obserwuje się spadek liczby pracujących w rolnictwie. W stosunku do 2007r. zmniejszenie o 0,8%, w porównaniu zaś do roku 2004 wskaźnik ten zmniejszył się o 2,7% (było: 35,9%), co świadczy o tym, że niekorzystna struktura zatrudnienia na terenach wiejskich ulega systematycznym zmianom. Generalnie, w strukturze pracujących na Podlasiu dominuje sektor usługowy – 46,5% (w skali kraju 55,7%) i jego udział w ciągu ostatnich lat zwiększa się (w roku 2004 – 45,1%), rośnie także udział sektora przemysłowego w końcu 2008 r. wskaźnik ten wyniósł 20,3% (w kraju 28,7%) a w roku 2004 – 19%. W końcu marca 2011 r. stopa bezrobocia rejestrowanego ukształtowała się na poziomie 13,9% i spadła w stosunku do zanotowanej w lutym 2011 r. (o 0,4 pkt proc.), wzrosła jednak w porównaniu z zanotowaną rok wcześniej (o 0,3 pkt proc.). Wskaźnik ogólnokrajowy wyniósł 13,1% i był o 0,1 pkt proc. niższy niż miesiąc wcześniej, ale wzrósł o 0,1 pkt proc. w odniesieniu do marca 2010 r. Patrząc na wskaźniki stopy bezrobocia z perspektywy 12 miesięcy można mówić o stałym jej wzroście od lipca 2010 r. i lekkim spadku w marcu 2011 r. Dane dla regionu pozostają w korelacji z danymi krajowymi, jednak kształtują się na nieco wyższym poziomie (rzędu 0,6 - 0,8 punktu procentowego). Niepokojący jest wzrost stopy bezrobocia w stosunku do wyników z roku 2010 (13,6%). Taki stan jest odzwierciedleniem niekorzystnych tendencji do ograniczania produkcji i kosztów w przedsiębiorstwach oraz wyjątkowo niskiej aktywności inwestycyjnej. W końcu marca 2011 r. liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy województwa podlaskiego wyniosła 68 501 osób i była niższa od zanotowanej w lutym 2011 r. (o 1987 osób, tj. 2,8%), oraz wyższa od zanotowanej w 2010 r. (o 2539 osób, tj. o 4,5%). W samym marcu 2011 r. zarejestrowano 5637 osób bezrobotnych. Było to o 1,7%

⁵ źródło: GUS-BDL

mniej niż w poprzednim miesiącu, i o 12,5% więcej niż w marcu 2010 r. Z ewidencji bezrobotnych wyłączono 7 624 osoby - o 6,2% mniej niż w lutym i o 6,0% mniej niż w marcu 2010 roku.⁶

Według danych WUP⁷ w kwietniu 2012 r. poziom bezrobocia w województwie podlaskim sięgnął 14,3 %. Najwięcej bezrobotnych osób było zarejestrowanych w powiecie:

- grajewskim 22,1%
- augustowskim 19,3%
- sejneńskim 19%

czyli na północy naszego województwa, a najmniej na południu w powiecie:

- wysokomazowieckim 8,6%
- siemiatyckim 9%
- hajnowskim 10%.

Różnica pomiędzy powiatami w regionie kształtuje się w skali 2:1. Tereny o najniższym bezrobociu to tereny rolnicze, chociaż większość ok. 90% to gospodarstwa poniżej 5 ha. Żyjące w nich rodziny utrzymują się z rolnictwa, ale nie rozwijają swojej działalności, co skutkuje niską rentownością gospodarstw.

Liczba bezrobotnych w województwie Podlaskim ma tendencję wzrostową (w stosunku do poprzedniego roku 2011 wskaźnik ten wzrósł o 2,2 %). Charakterystycznym elementem jest utrzymywanie się grup osób **długotrwale bezrobotnych** na tym samym poziomie od kilku lat – stanowią oni 55% bezrobotnych. Liczba ta zwiększa się na terenach wiejskich.

W grupach szczególnego ryzyka bezrobotna młodzież do 25 lat stanowi 21%, zaś osoby powyżej 50 roku życia 23%. Miasta charakteryzują się wyższą rotacją wśród bezrobotnych, płynnością grup i większą liczbą ofert pracy.

Wszystkie te dane mają ogromne znaczenie dla tworzonego Programu Ekonomii Społecznej. Wpływają na jego cele i kształt zadań do realizacji w perspektywie powiatów, pracy z grupami długotrwale bezrobotnymi oraz działaniach aktywizacyjnych na obszarach wiejskich.

Ekonomia społeczna odgrywa istotną rolę w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu. Poprzez generowanie nowych miejsc pracy i działania aktywizacyjne wpływa na wzrost spójności społecznej oraz włączenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w życie społeczno – zawodowe. Wśród głównych przyczyn wykluczenia społecznego wymienia się: długotrwale bezrobocie, ubóstwo, uzależnienia, niepełnosprawność, izolację spowodowaną patologiami życia rodzinnego, takimi jak przemoc. Dane dotyczące skali występowania wyżej wymienionych problemów społecznych również odgrywają istotne znaczenie dla tworzenia Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Wpływają bowiem na kierunki działań, jakie powinny zostać przyjęte w realizacji polityki regionalnej.

⁶http://www.obserwatorium.up.podlasie.pl/uploads/upload/obserwator_gospodarczy_podlasia/ObsGosp_Podl_I_kw_2011.pdf

⁷WUP, Podlaski Rynek Pracy, kwiecień 2012.

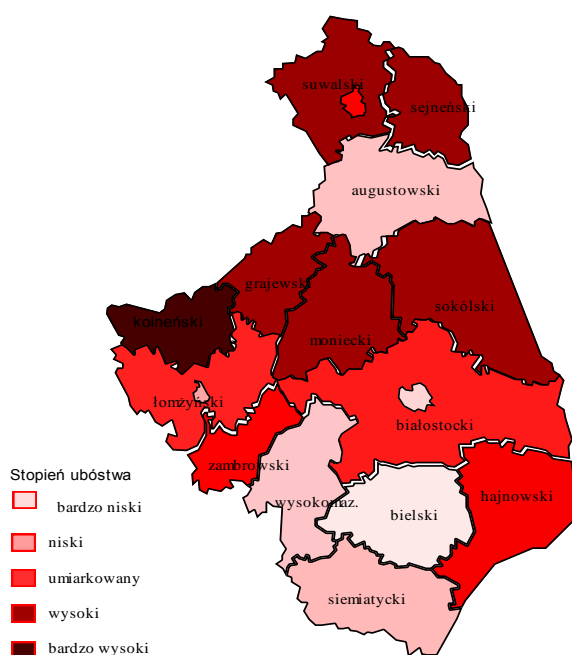
Ubóstwo

Województwo podlaskie charakteryzuje się na poziomie Polski wysokim stopniem **zagrożenia ubóstwem**. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku - Obserwatorium Integracji Społecznej, w 2009 roku przeprowadził badania potrzeb informacyjnych z obszaru polityki społecznej wśród podlaskich instytucji zajmujących się pomocą społeczną. Respondenci zakwalifikowali ubóstwo jako jeden z problemów społecznych województwa podlaskiego, wymagający najpilniejszego rozpoznania oraz identyfikacji jego przyczyn.

Najmniejszym stopniem zagrożenia ubóstwem zarówno w roku 2009 i w 2010 charakteryzuje się Białystok, Łomża oraz powiat bielski i wysokomazowiecki.

Na drugim krańcu rankingu znalazły się natomiast powiaty: kolneński, sejneński, suwalski, grajewski, sokólski i moniecki, gdzie stopień zagrożenia ubóstwem zarówno w roku 2009 jak i 2010 był wysoki albo bardzo wysoki.

Rycina 1. Stopień zagrożenia ubóstwem na terenie powiatów w 2010 roku

Dane: Raport o ubóstwie, ROPS Białystok 2011

Niepełnosprawność

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. w woj. podlaskim mieszkało 156 tys. osób niepełnosprawnych, z czego 125,6 tys. stanowiły osoby niepełnosprawne prawnie. Wśród populacji osób niepełnosprawnych najliczniejszą grupę stanowiły osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności 39,1 tys. Osób o lekkim stopniu niepełnosprawności było w 2002 r. 37,7 tys., zaś o znacznym 37,5 tys. osób.

Tabela 1. Osoby niepełnosprawne według płci, miejsca zamieszkania i stopnia niepełnosprawności.

		Ogółem	Miasta	Wieś
		w tysiącach		
Ogółem		156,0	83,3	72,7
Mężczyźni		74,2	39,2	34,9
Kobiety		81,8	44,0	37,8
Niepełnosprawni prawnie		125,6	69,7	55,9
O stopniu niepełnosprawności:	znacznym	37,5	19,7	17,7
	umiarkowanym	39,1	23,4	15,7
	lekkim	37,7	21,6	16,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r.

W 2009 r. według kryterium UE w woj. podlaskim zamieszkiwało 250, 5 tys. osób niepełnosprawnych biologicznie, z czego 87,4 tys. osób niepełnosprawnych stanowiły osoby poważnie ograniczone, zaś 163,1 tys. osoby ograniczone niezbyt poważnie. Z kolei dane o osobach niesprawnych według NSP wskazują, iż w 2009 roku mieszkało na terenie woj. podlaskiego 146,4 tys. osób niesprawnych, z czego 52,4 tys. stanowiły osoby niesprawne prawnie i biologicznie, 59,1 tys. osoby niesprawne prawnie zaś 34,9 tys. osoby niesprawne tylko biologicznie bez uzyskania prawnego potwierdzenia niepełnosprawności⁸.

Ponad 64% osób niepełnosprawnych w 2002 r. w woj. podlaskim stanowiły osoby w wieku 55 lat i więcej. Ponadto wśród ogółu osób niepełnosprawnych aż 84,5 % stanowiły osoby utrzymujące się z niezarobkowych źródeł utrzymania, przede wszystkim emerytur, rent oraz różnego rodzaju zasiłków, łącznie grupę tą stanowiło 135 583 osoby. Dla 20 069 osób niepełnosprawnych głównym źródłem utrzymania była podejmowana praca. Z analizy danych wynika, iż osoby niepełnosprawne posiadają niższe wykształcenie w stosunku do osób sprawnych. Wśród całej populacji osób niepełnosprawnych na podstawie danych NSP z 2002 r. 68 025 osób niepełnosprawnych posiadało wykształcenie podstawowe, 25 872 osób niepełne podstawowe, zaś wykształcenie wyższe posiadało jedynie 6 249 osób. Według danych NSP z 2002 r. współczynnik aktywności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej wynosił 20 %. Wskaźnik zatrudnienia uplasował się w tym okresie na poziomie 16,7 %, zaś poziom bezrobocia wynosił 16,2 %⁹.

⁸ *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2010 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.

⁹ Dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r., *Osoby niepełnosprawne – województwo podlaskie*, Urząd Statystyczny w Białymstoku.

Uzależnienia

Nie jest możliwe zdiagnozowanie liczby osób uzależnionych w Polsce, gdyż wiele osób mających tego typu problemy w ogóle nie zgłasza się po pomoc, a nowych form uzależnień cały czas przybywa. Jednym z najczęściej występujących uzależnień jest uzależnienie od alkoholu. Z danych GUS wynika, iż spożycie alkoholu w Polsce cały czas wzrasta. Przy jednoczesnym zmniejszeniu się konsumpcji alkoholu wysokoprocentowego wzrasta konsumpcja alkoholu niskoprocentowego. W przeliczeniu na alkohol 100% spożycie alkoholu na jednego mieszkańca w 2002 roku wynosiło 6,93 litra, w 2009 roku zaś 9,06 litra. Według danych GUS z 2009 r. w woj. podlaskim wśród osób powyżej 15 lat 82,1 tys. osób pije alkohol 2 razy w tygodniu lub częściej.¹⁰ Szacuje się, iż około 2% polskiej populacji to osoby uzależnione od alkoholu, zaś około 5-7% całej populacji stanowią osoby pijące szkodliwie. Szacuje się, iż w woj. podlaskim 71 770 osób jest uzależnionych od alkoholu a 47 840 to osoby współuzależnione¹¹. W 2010 r. w województwie podlaskim z powodu zaburzeń spowodowanych spożywaniem alkoholu zarejestrowanych było w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji 6 833 osoby. 5 785 osób zgłosiło się do poradni z zespołem uzależnień, a 449 osób z zaburzeniami psychicznymi spowodowanymi stosowaniem środków psychoaktywnych.

Tabela 2. Osoby zarejestrowane w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji w woj. podlaskim w 2010 r.

Rozpoznanie	Liczba osób w tys.	Liczba osób na 100 tys. mieszkańców
Zaburzenia spowodowane używaniem alkoholu	6833	574,6
Zespół uzależnienia	5785	486,5
Zaburzenia psychiczne spowodowane stosowaniem środków psychoaktywnych	449	37,8
Zespół uzależnień i zespół abstynencyjny	186	15,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Z pomocy punktów konsultacyjnych dla osób z problemem alkoholowym w woj. podlaskim w 2010 r. skorzystało 5 637 osób z problemem alkoholowym oraz 1 786 członków rodzin osób z problemem alkoholowym. W stosunku do 2002 osób gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych podjęły w 2010 r. czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej obowiązku

¹⁰ Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

¹¹ Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego, a wobec 946 osób wystąpiły do sądu z wnioskiem o zobowiązanie się do podjęcia leczenia.

Tabela 3. Interwencje Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – pomoc dla osób z problemem alkoholowym w województwie podlaskim w 2010 r.

Rodzaj przeprowadzonej interwencji	W liczbach bezwzględnych
Liczba członków rodzin osób z problemami alkoholowymi, z którymi członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych prowadzili w 2010 roku rozmowy	4899
Liczba osób w stosunku do których gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych podjęły w 2010 roku czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego	2002
Liczba osób uzależnionych od alkoholu wobec których gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych wystąpiły w 2010 r. do sądu z wnioskiem o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego	946

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych „*Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych w 2010 roku*”.

Przemoc w rodzinie

Według danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku w 2010 r. w województwie podlaskim policja przeprowadziła 19 111 interwencji domowych. W ponad 18% przypadków sporządzona została notatka służbowa dotycząca przemocy w rodzinie. Liczba interwencji domowych w ostatnich latach systematycznie spada przy jednoczesnym wzroście procentowego wskaźnika udziału interwencji dotyczących przemocy w rodzinie. Liczba sporządzonych notatek służbowych dotyczących przemocy w rodzinie – niebieskich kart w 2010 r. wynosiła 3 476 i wzrosła w stosunku do 2009 r. z 13,7% do 18, 18%. Wśród osób pokrzywdzonych najliczniejszą grupę stanowią kobiety (ponad 50%) oraz dzieci do 13 roku życia (blisko 25%). Najczęstszą grupę sprawców stanowią mężczyźni 96%. Ponad 60% sprawców przemocy stanowiły osoby będące pod wpływem alkoholu. W 2010 r. ogólna liczba osób pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej wzrosła w stosunku do roku 2009 z 5 536 do 6 348 osób ¹².

¹² Sprawozdanie z realizacji w woj. podlaskim Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2010 r., Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok 2011, s. 4-5.

Tabela 4. Liczba osób pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej

Osoby pokrzywdzone w wyniku przemocy domowej	2009 r.	2010 r.
Ogółem	5536	6348
w tym kobiety	2978	3482
w tym mężczyźni	417	588
w tym małoletni do lat 13	1462	1481
w tym małoletni w wieku 13-18 lat	679	797

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku.

W 2010 r. jednostki pomocy społecznej z woj. podlaskiego wszczęły łącznie 588 procedur „Niebieskich Kart”, dotyczących przemocy w rodzinie. Gminy wypełniły 412 „Niebieskich Kart”, z czego 64 karty zostały przekazane instytucjom działającym na rzecz osób pokrzywdzonych. Powiaty wypełniły zaś 176 „NK”, z czego 33 przekazano instytucjom działającym na rzecz osób pokrzywdzonych¹³.

Wynagrodzenia

W marcu 2011 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw osiągnęło wartość 3003,5 zł, tj. o 2,8% wyższą niż w analogicznym okresie roku 2010 (w kraju wzrosło o 4,0%). Łącznie w I kwartale 2011 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wyniosło 2864,9 zł, co oznacza wzrost o 2,5% do analogicznego okresu roku ubiegłego. Generalnie wartości wskaźnika po ostrym wzroście w grudniu 2010 roku odnotowała dosyć duży spadek w styczniu 2011 r., by przez kolejne 2 miesiące rozpocząć marsz w górę. Tendencja powtarza się od lat. Patrząc w przyszłość można spodziewać się lekkiego spadku przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w najbliższych miesiącach, a w dalszej perspektywie nastąpi zapewne stabilizacja z możliwością niewielkiego „ruchu w górę”. W dalszym ciągu poziom wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw znacząco odbiega od średniej krajowej (w kraju przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto za marzec 2011 r. wyniosło 3633,5 zł. i było o ok. 17%. wyższe niż w woj. podlaskim). Niewątpliwie z jednej strony wpływa to na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw, z drugiej strony powoduje migrację ludności szczególnie – młodej i wykształconej do innych regionów kraju. Wpływa to na rozwój rodzin oraz ich poczucie bezpieczeństwa. Tym bardziej, że podlaski rynek pracy nie jest jednorodny w układzie przestrzennym. Zróżnicowanie obserwuje się między innymi w poziomie koncentracji podmiotów gospodarczych, jak i rodzaju działalności prowadzonej na rynkach lokalnych. Problemy na rynku pracy, objawiające się niedoborem miejsc pracy, powodują obniżenie warunków życia ludności, a długotrwałe

¹³ Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Warszawa 2011, s. 39-40.

pozostawanie bez pracy zmniejsza szanse na zatrudnienie i przyczynia się do postępującego procesu ubożenia ludności, a nawet może prowadzić do wykluczenia społecznego dużych grup społeczeństwa. Wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych z wyjątkiem gospodarstw domowych rolników (spadek o 3,3%)¹⁴.

Rozwój przedsiębiorczości

Województwo podlaskie jest przykładem obszaru słabo rozwiniętego, gdzie zauważalne są dysproporcje rozwojowe w porównaniu z innymi regionami Polski, które prowadzą do szeregu negatywnych zjawisk przestrzennych o charakterze społecznym, demograficznym, ekonomicznym, kulturowym itp. Zbyt duże zróżnicowanie regionalne zagraża spójności terytorialnej państwa. Podlasie to region typowo rolniczy, jest tu około 98 tys. gospodarstw rolnych, znacznie rozdrobnionych o przeciętnej powierzchni 12 ha. Słabe gleby i krótszy, niż w innych regionach okres wegetacji (o trzy tygodnie) nie sprzyja dochodowości upraw. W przemyśle regionu najważniejszą pozycję mają przetwórstwo artykułów rolnych i przemysł spożywczy. Największym ośrodkiem przemysłowym jest Białystok z rozwiniętym przemysłem lekkim, elektromaszynowym i spożywczym. Nie są to gałęzie wiodące, a przemysł lekki można rzec staje się gałęzią upadającą, co wpływa też na strukturę zatrudnienia w regionie. Wraz ze zmniejszeniem pracowników w przemyśle lekkim spadło zatrudnienie w całym regionie, który uważany był w latach 80-tych za istotny w tej gałęzi. Ma to wpływ na strukturę zatrudnienia na Podlasiu, która znacznie odbiega od struktury zatrudnienia w całym kraju. W 2003 roku, w rolnictwie i leśnictwie zatrudnionych było aż 33% zatrudnionych (w porównaniu z 19% w całym kraju), w przemyśle i budownictwie 23% (31% w kraju) i 44% w usługach (50% w całym kraju). Struktura zatrudnienia ma odzwierciedlenie w PKB na jednego mieszkańca, który w 2003 roku nie przekroczył 74% średniego poziomu dla całego kraju, w podregionie łomżyńskim zaledwie 60%. W stosunku do średniej unijnej poziom PKB na mieszkańca województwa podlaskiego oscyluje wokół 38,9%¹⁵.

Istotne elementy zawarte w strategiach rozwoju regionów przygranicznych, przede wszystkim na wschodzie, determinujące ich wyjście z zastoju gospodarczego, rozwój przedsiębiorczości i rewitalizację sektora MSP to:

- „cywilizowanie” turystyki handlowej i handlu „walizkowego” oraz stopniowe przekształcenie go w kooperację produkcyjną;
- systematyczne podnoszenie poziomu infrastrukturalnego wyposażenia regionów wschodnich, z wprowadzeniem pewnych priorytetów dla wybranych miast i stref, dysponujących warunkami przyciągania inwestorów;

¹⁴ Polskie Obserwatorium Rynku Pracy i Prognoz Gospodarczych, Obserwator Gospodarczy Podlasia, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, I kwartał 2011.

¹⁵ *Polska w Unii Europejskiej – województwo podlaskie*, Biuro ds. Referendum Europejskiego KPRM, Warszawa 2003, s. 3-7.

- sprzyjanie dyfuzji działalności innowacyjnej dla dużych ośrodków miejskich na rzecz regionów przygranicznych. Rozwój gospodarczy można znacznie przyspieszyć dzięki procesowi uczenia się na obszarach innowacyjnych¹⁶.
- zwiększenie liczby przejść granicznych, rozbudowa ich infrastrukturalnego wyposażenia i komunikacyjnych powiązań z centralnymi obszarami kraju, podniesienie standardu ruchu granicznego w celu zapewnienia bezpiecznych granic wschodnich Unii Europejskiej. Województwo podlaskie dysponuje następującymi przejściami granicznymi:
 - a. drogowe przejścia graniczne: Kuźnica Białostocka (ruch osobowy i towarowy), Bobrowniki (ruch osobowy i towarowy), Połowce (ruch osobowy);
 - b. kolejowe przejścia graniczne: Kuźnica Białostocka (ruch osobowy i towarowy), Siemianówka (obsługuje ruch towarowy), Czeremcha (obsługuje ruch osobowy);
 - c. przejścia graniczne funkcjonujące w obiektach tymczasowych: Białowieża (ruch pieszy i rowerowy), Rudawka- przejście rzeczne – obsługuje ruch turystyczny.

Ponadto planowane są przejścia graniczne w Lipszczanach (Sofijewo) i w Czworoszczanach (Dubnica), które mają obsługiwać ruch osobowy i towarowy do 3,5 ton. Zaplanowana infrastruktura obydwu przejść jest zgodna z postanowieniem Podkomisji ds. Przejść Granicznych i Infrastruktury Polsko-Białoruskiej Międzyrządowej Komisji Koordynacyjnej ds. Współpracy Transgranicznej. Jednakże realizacja obu planowanych obiektów wymaga uregulowania ze stroną białoruską (organem właściwym jest Państwowy Komitet Celny Republiki Białorusi) aspektów prawnych dopuszczalności na przejściach ruchu drogowego, funkcjonowania organów kontrolnych Republiki Białorusi na terytorium Polski oraz programu funkcjonalnego przejścia.

Powyższe przesłanki strategii rozwoju regionów tworzą korzystne tło dla rozwoju przedsiębiorczości w sektorze MSP. Rozwój gospodarczy w regionach Polski wschodniej uzależniony jest w znacznym stopniu od rozwoju obrotów polskiego handlu zagranicznego oraz eksportu usług w obsłudze tranzytu przechodzącego przez terytorium Podlasia, któremu powierzono w związku z położeniem rolę strażnika części granicy wschodniej Unii Europejskiej. Stąd celowe wydaje się tworzenie odpowiedniej infrastruktury przygranicznej: budowa i modernizacja przejść granicznych oraz tworzenie tras szybkiego ułatwiających ruch tranzytowy.¹⁷

¹⁶Polityka rozwoju regionalnego: innowacje i restrukturyzacja, praca zbiorowa, PARP, Warszawa 1997.

¹⁷ dr Wioletta Czemieli-Grzybowska, *Lokalne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w ramach MSP na Podlasiu*.

3.2 CHARAKTERYSTYKA SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ

Ekonomię Społeczną ze względu na szeroki zakres funkcji i celów trudno jest sprowadzić do prostej definicji. Jednym z założeń ekonomii społecznej jest stwarzanie warunków do niezależnego rozwoju osobom indywidualnym, grupom, czy wspólnotom w tym w szczególności tym jej członkom, którzy z różnych względów znaleźli się znacznie dalej od rynku pracy niż pozostali.

Dla celów Programu Zespół pracujący nad jego przygotowaniem określił zakres przedmiotowy instytucji

i organizacji działających w sektorze ekonomii i podjął decyzję o uporządkowaniu ich w sposób roboczy na:

- 1. PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE**
- 2. PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ**
- 3. OTOCZENIE EKONOMII SPOŁECZNEJ.**

Pozwoliło to na utworzenie następującej klasyfikacji instytucji na poziomie naszego województwa:

1. PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE CZYLI PODMIOTY PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNĄ SŁUŻĄCĄ REALIZACJI CELÓW SPOŁECZNYCH:

- Organizacje pozarządowe i inne podmioty, o których mowa w art. 3, ust. 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, prowadzące działalność gospodarczą,
- zakłady aktywności zawodowej,
- spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, spółdzielnie inwalidów,
- zakłady pracy chronionej,
- spółki non profit,

Organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą

Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą jest trudna do oszacowania, gdyż nie ma rejestru, w którym tego typu podmioty były wyróżnione. Na podstawie badań Stowarzyszenia KLON/JAWOR można określić, że ok. 5% organizacji pozarządowych w Polsce prowadzi działalność gospodarczą, co oznaczałoby, że na Podlasiu jest takich organizacji około 100.

Zakłady Aktywności Zawodowej

Na terenie województwa podlaskiego według danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego funkcjonuje jeden zakład aktywności zawodowej o charakterze wytwórczym.

W Zambrowie został utworzony Zakład Aktywności Zawodowej KRES, którego organizatorem jest Krajowy Ruch Ekologiczno – Społeczny. ZAZ zajmuje się pozyskiwaniem odpadów opakowaniowych z terenu powiatu zambrowskiego, a następnie ich przygotowaniem do procesów odzysku i recyklingu. Kolejny ZAZ powstaje w Grajewie w ramach Poddziałania 7.2.1.

Spółdzielnie, w tym spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy

Według danych GUS w 2010 roku na terenie województwa podlaskiego istniały 474 spółdzielnie, ich liczba zmniejszyła się z 560 w 2000 roku. Większość z nich to spółdzielnie pracy.

Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych łącznie zarejestrowanych w Polsce jest 483 spółdzielnie socjalne. Na terenie województwa podlaskiego zarejestrowanych jest 10 spółdzielni socjalnych. Są to¹⁸: Spółdzielnia Socjalna "Perspektywa" w Suwałkach, Podlaska Spółdzielnia Socjalna "Promyk" w Białymstoku, Spółdzielnia Socjalna "Integracja" w Bielsku Podlaskim, Spółdzielnia Socjalna "Rajski Kęs" z siedzibą w Rajsku w okolicach Bielska Podlaskiego, Spółdzielnia Socjalna „Łap Szansę” w Łapach, "AWANS" Spółdzielnia Socjalna w Łomży, Spółdzielnia Socjalna INFO CARD w Łomży, Spółdzielnia Socjalna "ALEXIS" w Łomży., Spółdzielnia Socjalna „Esskapada” w miejscowości Osmola, Spółdzielnia Socjalna „Poezja Smaku” w Czarnocinie (gmina Piątnica). Ze względu na dotychczasowy nieznaczny rozwój tej części sektora ekonomii społecznej na Podlasiu nie prowadzono dotychczas badań obejmujących diagnozę tylko tej formy działalności. Niemniej jednak jak wynika z analizy sytuacji zastanej przeprowadzonej przez Regionalne Centrum Ekonomii Społecznej w okresie sierpień 2011r. większość funkcjonujących na Podlasiu spółdzielni liczy 5 osób, tylko jedna zatrudnia na umowy cywilno-prawne więcej niż 10 dodatkowych współpracowników (w zależności od zleceń). Zdecydowana większość działań podejmowanych przez spółdzielnie socjalne to świadczenie usług na rzecz zleceniodawców, w tym w zakresie produkcyjno – usługowego budowlano-porządkowego.

Zakłady Pracy Chronionej

Według danych GUS w województwie podlaskim w 2010 roku funkcjonowało 27 zakładów pracy chronionej zatrudniających osoby niepełnosprawne. Liczba ta spadła z 45 zakładów w 2004 roku. Tendencja do zmniejszania się liczby zakładów pracy chronionej utrzymuje się nadal w związku z ograniczaniem uprawnień przysługujących im z tytułu zatrudniania osób niepełnosprawnych. Według Ewidencji Zakładów Pracy Chronionej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w maju 2012 r. na terenie woj. podlaskiego funkcjonowało 25 zakładów pracy chronionej.

Spółki non-profit

Nie jest znana dokładna liczba działających tego typu spółek, gdyż nie ma rejestru, w którym byłyby one wyróżnione. Można szacować jedynie, że na terenie województwa podlaskiego działa kilka takich podmiotów. Zidentyfikowane, działające spółki to: „Galeria Smaku” Spółka z o.o. utworzona przez Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych im. Króla Z. Augusta z Augustowa oraz dwie spółki osób prawnych utworzone w Białymstoku przez Caritas oraz Fundację Edukacji i Twórczości.

¹⁸ Na podstawie wpisów do KRS (stan na 04.09.2012)

2. PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ CZYLI PODMIOTY TWORZĄCE MIEJSCA PRACY DLA OSÓB ZAGROŻONYCH SPOŁECZNYM WYKLUCZENIEM I/LUB WSPIERAJĄCE PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE I PRZEDSIĘBIROCZOŚĆ SPOŁECZNĄ;

- organizacje pozarządowe oraz inne podmioty, o których mowa w art. 3, ust. 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- warsztaty terapii zajęciowej,
- kluby integracji społecznej,
- centra integracji społecznej,
- ośrodki wsparcia ekonomii społecznej,
- organizacje parasolowe.

Organizacje pozarządowe

Jak wskazują wyniki badań organizacji pozarządowych SOF-1 GUS z 2009 w województwie podlaskim **działa 2 300** aktywnych organizacji społecznych, stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji (wśród nich 700 stanowi zarejestrowane OSP). W stosunku do Polski region Podlasia zajmuje ostatnie miejsce - **stanowi 1% wszystkich organizacji** w kraju i jest najmniej obok lubuskiego zasobny w organizacje pozarządowe. Z punktu widzenia prowadzonej działalności **aż 90% ngo prowadzi tylko działalność nieodpłatną (dominują one na podlaskich wsiach).**

Według danych REGON z 2010 roku na terenie województwa podlaskiego funkcjonowało 3611 podmiotów spełniających kryteria organizacji pozarządowej, co stanowiło 0,003 organizacji na 10 tys. mieszkańców (1 207 107 mieszkańców). **Jest to jeden z najniższych wskaźników zorganizowania w całej Polsce, ale systematycznie wzrasta**

Wskaźnik wzrostu liczby organizacji i potrzeb integracyjnych oraz aktywizacji społeczności wiejskich ukazał realizowany w latach 2007-2010 wśród 28 gmin Poakcesyjny Program Wsparcia Obszarów Wiejskich¹⁹. **W trakcie programu powstało 36 nowych organizacji pozarządowych i 99 grup nieformalnych. Pokazuje to jednoznacznie na model społeczności Podlasia kierującej się raczej brakiem struktur, ale chęcią do aktywności i działań lokalnych.**

Nowo powstałe aktywności społeczne podczas PPWOW w gminach to: zespołowa praca nad dokumentami strategicznymi/projektami, praca brygady remontowej w nowych miejscach spotkań, szkolenia animatorów w sołectwach, szkolenia rodziców dysfunkcyjnych, reaktywowanie grup ludowych i nieformalnych, partnerstwa międzygminne/między instytucjami w celu wspólnej realizacji projektów, wspólne tematyczne wyjazdy studyjne, centra i grupy wolontariatu młodzieżowego/osób dorosłych, warsztaty redakcyjne dla młodzieży, wydawanie gazetek, rozdawanie żywności potrzebującym, spotkania

¹⁹ Ewa Gliwicka, *Podsumowanie PIS PPWOW w latach 2007-2010*, MPIPS 2011.

wielopokoleniowe; zespoły interdyscyplinarne rozwiązujące problemy rodzin/grup w małych środowiskach, liczne kółka zainteresowań.

Powołując się na dane dostępne na stronie www.ngo.pl w roku 2011 na terenie województwa podlaskiego zarejestrowanych jest łącznie 3599 organizacji pozarządowych. Przy czym dominująca ich większość zarejestrowana jest w Białymstoku (1174), następnie w Suwałkach 255 oraz Łomży 245.

Grupę tę stanowią organizacje, których działalność statutowa zakłada:

- działalność charytatywną,
- pomoc społeczną, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej,
- pomoc ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą,
- działalność na rzecz osób niepełnosprawnych,
- działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym.

Kolejną grupę stanowią organizacje pozarządowe **zajmujące się ochroną zdrowia**. Na terenie województwa podlaskiego jest ich 351 z czego w Białymstoku prowadzi swoją działalność 157 organizacji, w Suwałkach 41 organizacji a w Łomży 34. W województwie funkcjonuje 46 fundacji oraz 305 stowarzyszeń.²⁰ Do zadań statutowych tych organizacji pozarządowych należy:

- ochrona i promocja zdrowia,
- przeciwdziałanie uzależnieniom i patologiom społecznym.

W województwie podlaskim zarejestrowanych jest 198 organizacji pozarządowych zajmujących się **ochroną praw** (96 w Białymstoku, 22 w Suwałkach oraz 15 w Łomży). Funkcjonuje tutaj 29 fundacji oraz 169 stowarzyszeń.²¹ Do głównych zadań tych podmiotów należy:

- upowszechnienie i ochrona wolności i praw człowieka, swobód obywatelskich oraz działań wspomagających rozwój demokracji,
- upowszechnienie i ochrona praw konsumentów,
- działalność na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechnienia i ochrony praw dziecka.

Przeciwdziałaniem **bezrobociu i wspieraniem rozwoju gospodarczego** w województwie podlaskim zajmuje się 269 organizacji pozarządowych, z których 104 jest zarejestrowanych na terenie Białegostoku, 29 w Suwałkach oraz 12 na terenie Łomży. W województwie swoją działalność w tym zakresie prowadzi 29 fundacji oraz 240 stowarzyszeń do których zadań statutowych należy:²²

- działalność wspomagająca rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości,
- działalność na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy.

²⁰ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²¹ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²² Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

- W województwie podlaskim **nauką, kulturą i ekologią** zajmuje się 732 organizacje pozarządowe (334 w stolicy województwa, 73 na terenie Suwałk oraz 49 w Łomży). Zarejestrowanych jest tutaj 85 fundacji oraz 647 stowarzyszeń.²³ Wszystkie te organizacje zajmują się głównie:
 - nauką, szkolnictwem wyższym, edukacją, oświatą i wychowaniem,
 - wspomaganie rozwoju techniki, wynalazczości i innowacyjności, rozpowszechnianiem i wdrażaniem nowych rozwiązań technologicznych w gospodarce,
 - kulturą, sztuką, ochroną dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,
 - ekologią i ochroną zwierząt oraz ochroną dziedzictwa przyrodniczego.

Działalnością **międzynarodową, wspólnotami lokalnymi oraz aktywnością społeczną** w województwie podlaskim zajmuje się 486 organizacji pozarządowych (155 z nich jest zarejestrowanych na terenie Białegostoku, 40 w Suwałkach oraz 23 w Łomży), w tym 238 fundacji oraz 248 stowarzyszeń.²⁴ Do ich podstawowych zadań należy:

- działalność na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijanie kontaktów i współpracy między społecznościami,
- działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,
- promocja i organizacja wolontariatu,
- wspieranie organizacji pozarządowych.

W województwie podlaskim zarejestrowanych jest 212 organizacji pozarządowych, których działalność skupia się wokół **tematu tożsamości i tradycji narodowej**. W stolicy województwa swoją aktywność prowadzi 85 organizacji zajmujących się tym profilem działalności. W Suwałkach jest ich 18 natomiast w Łomży 8. W całym województwie funkcjonuje 19 fundacji oraz 193 stowarzyszeń, do których głównych celów działania należy:²⁵

- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- promocja Rzeczypospolitej Polskiej za granicą,
- pomoc Polonii i Polakom za granicą,
- działalność na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego.

Organizacje pozarządowe zajmujące się **sportem, turystyką oraz wypoczynkiem** w województwie podlaskim mają bardzo silną reprezentację w postaci 985 podmiotów (317 w Białymstoku, 77 na terenie Suwałk oraz 75 w Łomży). Działalność swoją prowadzi tutaj 238 fundacji oraz 747 stowarzyszeń.²⁶ Zajmują się one przede wszystkim:

- wspieraniem i upowszechnianiem kultury fizycznej i sportu,
- turystyką i krajoznawstwem,

²³ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²⁴ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²⁵ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²⁶ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

- wypoczynkiem dzieci i młodzieży.

Bezpieczeństwem publicznym na terenie województwa podlaskiego zajmuje się łącznie 799 organizacji pozarządowych i jedynie 33 z nich działają na terenie stolicy województwa. W Suwałkach jest 17 organizacji zajmujących się bezpieczeństwem publicznym. Na terenie Łomży jest zarejestrowanych 15 tego typu organizacji. Na terenie całego województwa zarejestrowanych jest 9 fundacji oraz aż 790 różnego typu stowarzyszeń oraz organizacji powstałych na mocy umowy Państwo – Kościół.²⁷ Do zadań statutowych tych organizacji należy:

- ratownictwo i ochrona ludności,
- porządek i bezpieczeństwo publiczne,
- obronność państwowa i działalność Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W województwie podlaskim funkcjonuje również 185 organizacji pozarządowych, których nie można jednoznacznie zakwalifikować do jednej w wyżej opisanych kategoriach. Ich działania statutowe bardzo często czerpią z kilku kategorii jednocześnie, co nie pozwala ich przypisać tylko do jednej spośród powyższych typów.²⁸ Jako przykład można tutaj podać Stowarzyszenie Zwykłe „Hiacynt”, które podaje następujące obszary działania:

- Pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie ich szans,
- Upowszechnianie i ochrona wolności i praw człowieka, swobód obywatelskich oraz działań wspomagających rozwój demokracji,
- Działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn,
- Nauka, szkolnictwo wyższe, edukacja, oświata i wychowanie,
- Ekologia i ochrona zwierząt oraz ochrona dziedzictwa przyrodniczego,
- Działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych.

Obok formalnych ngo na Podlasiu w latach 2009-2012 reaktywowały się Kola Gospodyń Wiejskich, ochotnicze straże pożarne i zespoły ludowe.

Centra wolontariatu stanowią w województwie podlaskim nieliczną grupę 5 organizacji o tym profilu działalności. 3 z nich prowadzi swoją działalność na terenie Białegostoku, 1 jest zarejestrowana na terenie Suwałk oraz 1 w Mońkach. 25 organizacji na terenie województwa podlaskiego w ramach swej działalności prowadzi warsztaty terapii zajęciowej. 4 spośród nich funkcjonuje w obrębie stolicy województwa. 1 oficjalnie funkcjonuje w Suwałkach a kolejna na terenie Łomży.

²⁷ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

²⁸ Na podstawie: <http://bazy.ngo.pl/>

Kluby Integracji Społecznej

Na terenie województwa istnieją 3 KIS: Klub Integracji Społecznej „Masz Wybór” w Suwałkach prowadzony przez Suwalskie Stowarzyszenie „Wybór”, „Droga do Pracy” – Klub Integracji Społecznej w Białymstoku utworzony przez Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „DROGA” w Białymstoku, Klub Integracji Społecznej w Łapach i Zabłudowie, powołany przez Polskie Stowarzyszenie Doradze i Konsultingowe w Białymstoku²⁹. Ważną rolę w procesie ich tworzenia odegrało wsparcie uzyskane w ramach priorytetu VII POKL, gdzie w ramach realizowanych projektów tworzono zarówno stacjonarne jak i mobilne formy tej działalności (np. ARES Suwałki). Jak wynika z analizy przeprowadzonej przez RCES (Lublin) rola KIS jest niezastąpiona w aktywnej integracji i aktywizacji osób pozostających poza marginesem i wielokrotnie przyczynia się do zwiększenia się szans beneficjentów KIS na odnalezienie się na rynku pracy. Przyczynia się do tego szereg działań i ich różnorodność w odniesieniu do potrzeb osób korzystających z tej oferty.

Warsztaty Terapii Zajęciowej

Na terenie województwa funkcjonują 23 warsztaty terapii zajęciowej obejmujące 749 uczestników, wszyscy uczestnicy są osobami dorosłymi –powyżej 18 roku życia³⁰.

Centra Integracji Społecznej

Na terenie województwa działają cztery centra integracji społecznej: Centrum Integracji Społecznej w obrębie miejscowości Chmielnik, gmina Czarna Białostocka, prowadzone przez Caritas Archidiecezji Białostockiej, Centrum Integracji Społecznej przy Stowarzyszeniu „Ku Dobrej Nadziei” w Białymstoku, Centrum Integracji Społecznej w Bielsku Podlaskim prowadzone przez Fundację Edukacji i Twórczości w Białymstoku oraz Centrum Integracji Społecznej Stowarzyszenia na rzecz rodziny i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym HOLOS w Białymstoku³¹.

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES)

Na terenie województwa podlaskiego najbardziej istotnymi instytucjami, które wspierają PES są instytucje i ośrodki, które tworzą ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES) oraz ośrodki wsparcia przedsiębiorczości socjalnej (OWSS). W Białymstoku m.in. w wyniku wsparcia w ramach działania 7.2.2 POKL kompleksową działalność prowadzi 5 instytucji: w Białymstoku, Łomży oraz w Suwałkach i Augustowie. Jednocześnie od 2008 roku w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki wdrażane są w regionie projekty, których celem jest wsparcie dla utworzenia i/lub funkcjonowania (w tym wzmocnienia

²⁹ Na podstawie: Rejestru Klubów Integracji Społecznej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego, (stan na 10.07.2012)

³⁰ Badania własne, www.wrotapodlasia.pl, www.rops-bialystok.pl (stan na 18.11.2011).

³¹ Na podstawie: Rejestru Jednostek Organizacyjnych, którym Wojewoda Nadał Status Centrum Integracji Społecznej (stan na 7.08.2012)

potencjału) instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej, zapewniających w ramach projektu (obecnie) w sposób komplementarny i łączny:

- dostęp do usług prawnych, księgowych, marketingowych;
- doradztwo (indywidualne i grupowe, m.in. w postaci punktów lub centrów doradztwa, inkubatorów społecznej przedsiębiorczości tworzących wspólną infrastrukturę rozwoju);
- szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i/lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej;
- usługi wspierające rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej (m.in. poprzez budowę sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu wspierania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej);
- promocję ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.

Ponadto od 2010 roku w ramach tego poddziałania możliwe jest wsparcie powstających lub istniejących spółdzielni socjalnych.

Organizacje parasolowe

Organizacje skupiające w województwie podmioty ekonomii społecznej nie mają jeszcze silnej reprezentacji. Rolę tych organizacji przejmują organizacje spoza województwa, które promują modele kooperacyjne w zakresie ekonomii społecznej oraz rzecznicstwo w imieniu PES. Przykładem działającej w tym obszarze na terenie województwa jest Regionalne Centrum Ekonomii Społecznej z siedzibą w Lublinie powołane i zarządzane przez UNDP w ramach projektu systemowego „Zintegrowany System Wsparcia Ekonomii Społecznej”. Organizacją parasolową dla podlaskich PES staje się również Stała Konferencja Ekonomii Społecznej (SKES), która będąc zrzeszeniem dobrowolnym organizacji i osób podejmuje działania na rzecz porządku prawnego.

3. OTOCZENIE EKONOMII SPOŁECZNEJ CZYLI POTENCJALNI PARTNERZY PRZEDSIĘBIORSTW SPOŁECZNYCH I PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ:

- Organizacje wspierające,
- Lokalne grupy działania,
- Otoczenie finansowe,
- Instytucje pomocy społeczne,
- Samorząd lokalny,
- Instytucje pośredniczące,
- Sektor biznesowy.

Organizacje wspierające

Organizacji wspierających inne organizacje pozarządowe na terenie województwa podlaskiego według bazy ngo.pl jest 29. Świadczą one pomoc w zakresie:

- zakładania organizacji,

- spraw księgowych,
- pomocy w pisaniu projektów,
- dostarczania informacji o źródłach finansowania,
- wsparcia finansowego,
- pomocy formalno – prawnej,
- reprezentowania, zrzeszania organizacji pozarządowych,
- pośrednictwa wolontariatu dla organizacji pozarządowych,
- badania organizacji pozarządowych,
- wsparcia technicznego,
- wsparcia lokalowego,
- pomocy specjalistycznej związanej z daną działalnością.

W stolicy województwa zarejestrowanych jest 12 z nich, 5 w Suwałkach natomiast w Łomży są 2 takie organizacje. Organizacje pozarządowe działające na rzecz osób bezrobotnych i świadczące usługi rynku pracy stanowią w województwie podlaskim grupę 98 instytucji. Działają tutaj Agencje Zatrudnienia, Zakłady Doskonalenia Zawodowego, Kluby Pracy, Lokalne Fundusze Poręczeniowe, Instytucje Szkoleniowe oraz Gminne Centra Informacji. 45 z nich prowadzi swoją działalność na terenie Białegostoku, 12 jest zarejestrowanych w Suwałkach a 10 w Łomży.

Lokalne Grupy Działania

Na terenie województwa istnieje i aktywnie działa 16 LGD. Obejmują swym zasięgiem cały obszar województwa. Dysponują funduszami przeznaczonymi na rozwój społeczności lokalnych, organizacji, tworzenia i wsparcia przedsiębiorczości.

Otoczenie Finansowe

Ze względu na specyfikę działalności PES i PS, w tym często niższą wiarygodność kredytową, zwłaszcza w początkowym okresie zidentyfikować należy otoczenie finansowe, którymi są:

- Banki,
- Fundusze poręczeniowe,
- Fundusze pożyczkowe,
- Instytucje grantodawcze.

Z danych PARP wynika, że na terenie województwa działa kilka ośrodków Krajowego Systemu Usług dla Małych i Średnich przedsiębiorstw, w tym dwa prowadzące fundusze pożyczkowe: Agencja Rozwoju Regionalnego ARES S.A. w Suwałkach oraz Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach.³² W regionie działa także kilkanaście banków spółdzielczych, w tym Bank Polskiej Spółdzielczości posiadający kilkanaście filii oraz 11 banków spółdzielczych zrzeszonych w Krajowym Związku Banków Spółdzielczych.

³² <http://ksu.parp.gov.pl/pl>

Instytucje pomocy społecznej

Działające instytucje pomocy społecznej na terenie województwa podlaskiego to: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS), 118 ośrodków pomocy społecznej (OPS), w tym 13 miejskich, 27 miejsko – gminnych i 78 gminnych oraz 14 powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR). Instytucje te odpowiedzialne są w szczególności za kształtowanie polityki społecznej i jej realizację. ROPS opracowuje i realizuje strategie w zakresie polityki społecznej, programy pomocy społecznej, organizuje szkolenia zawodowe dla kadry pomocy społecznej. OPS-y oferują świadczenia pieniężne, zasiłki jak również usługi opiekuńcze, poradnictwo specjalistyczne. PCPR-y świadczą pomoc z zakresu integracji społecznej osób opuszczających m.in. zakłady karne, domy dla samotnych matek.

Samorząd lokalny

Organami samorządu województwa podlaskiego są: Sejmik Województwa Podlaskiego, złożony z 30 radnych oraz Zarząd Województwa Podlaskiego, złożony z 5 członków Zarządu: Marszałka Województwa Podlaskiego, dwóch wicemarszałków Województwa Podlaskiego oraz dwóch Członków Zarządu Województwa Podlaskiego. W regionie jest 17 samorządów powiatowych, w tym trzy grodzkie: Białystok, Łomża i Suwałki oraz 118 samorządów gminnych, w tym 82 działających w gminach wiejskich.

Instytucje pośredniczące

W województwie podlaskim rolę Instytucji Pośredniczącej (IP) pełni Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, a Instytucją Pośredniczącą II Stopnia jest Wojewódzki Urząd Pracy. Głównym ich zadaniem jest zarządzanie i nadzorowanie w zakresie wdrażania i realizacji działań w ramach poszczególnych Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej jest finansowane w Priorytecie VII. Promocja integracji społecznej - Działanie 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej.

Sektor biznesowy

W końcu grudnia 2010 r. w bazie krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON województwa podlaskiego znajdowało się 91 876 jednostek. Najbardziej kluczowe sektory w województwie podlaskim w 2010 to sektor handlu i budownictwa.

Na terenie województwa podlaskiego został utworzony Klaster Instytucji Otoczenia Biznesu- tzw. wspólnota firm, stowarzyszeń i jednostek naukowych. Ponadto w regionie powołany został Park Naukowo-Technologiczny oraz funkcjonują liczne zrzeszenia reprezentujące sektor prywatny, w tym m.in. Izba Przemysłowo-Handlowa, Cech Rzemiosł Różnych, Podlaskie Stowarzyszenia w tym Stowarzyszenie Klub Kobiet Biznesu.

3.3 ANALIZA SWOT ORAZ REKOMENDACJE

W prawidłowym opracowaniu modelowej realizacji wieloletniego Programu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ES i jej otoczenia w regionie, niezmiernie użyteczna wydaje się być analiza SWOT. Stanowi ona jedną z popularniejszych heurystycznych technik analitycznych wykorzystywanych w ocenie sytuacji firm, służących badaniu ich silnych i słabych stron oraz pojawiających się przed nimi szans i zagrożeń rynkowych.³³ Jej nazwa jest akronimem angielskich słów: Strengths (silne strony, atuty, zalety), Weaknesses (słabe strony, słabości, bariery), Opportunities (szanse sprzyjające korzystnym zmianom), Threats (zagrożenia, niebezpieczeństwa w otoczeniu).³⁴

Mocne strony to obszary zasobów wewnętrznych, które należy wzmacniać, wykorzystywać, rozwijać, a także traktować jako podstawę ukierunkowującą konkretne działania. Słabe strony odzwierciedlają wewnętrzne niedomagania uniemożliwiające konstruktywne działanie, słuszne zatem powinno być ustawiczne dążenie do ich niwelowania. Szanse interpretuje się jako sprzyjające okoliczności znajdujące się w otoczeniu, które należy właściwie zdiagnozować i spożytkować. Mogą je stanowić pożyteczne, przydatne, pozytywne elementy, pomijane wcześniej wskutek braku wiedzy i świadomości ich posiadania lub nieumiejętności wykorzystywania. Określając je należy uwzględnić proces zachodzących bezustannie zmian o charakterze demograficznym, kulturowym, politycznym i prawnym. Ostatnia część analityczna - zagrożenia - traktowane są natomiast jako bariery, na które nie zawsze można mieć wpływ, ale też uświadomione trudności, którym należy zapobiegać zanim przyczynią się do pogorszenia sytuacji bieżącej.³⁵

Zastosowanie jakościowej strategii SWOT ułatwia dokonanie pogłębionej analizy wielorakich czynników wpływających na aktualny stan funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej oraz warunkujących ich skuteczny dalszy wzrost. Uzyskane w ten sposób informacje pozwalają rozpoznać ich endogeniczny potencjał, ale też specyfikę istniejących zewnętrznych ograniczeń. Zakres odnoszący się do sił, słabości oraz szans i zagrożeń rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w woj. podlaskim obrazuje poniższa tabela.³⁶

³³ A. K. Koźmiński, W. Piotrowski (red.), *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Warszawa 1998, s. 175.

³⁴ G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 2001.

³⁵ S. Pawlas-Czyż (red.), *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, Toruń 2007, s. 191-191.

³⁶ Wykorzystano dodatkowo narzędzie PESTLE służącą analizie wpływu czynników pochodzących z otoczenia politycznego (Political factors), ekonomicznego (Economic factors), socjokulturowego (Social factors), technologicznego (Technological factors), prawnego (Legal factors) i naturalnego (Eko factors).

Tabela 5. Analiza SWOT dotycząca stanu ekonomii społecznej w województwie podlaskim

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pozytywne nastawienie przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej do wykonywanej przez nich pracy (S), ➤ Stale rosnąca liczba przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w regionie co świadczy o dużej świadomości osób w nich działających o możliwościach ich rejestrowania (E), ➤ Pozytywne doświadczenia przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w regionie z współpracy z przedsiębiorcami, instytucjami sektora administracji publicznej oraz instytucjami sektora pozarządowego (Ś), ➤ Otwartość przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej na dzielenie się między sobą doświadczeniami z prowadzonej działalności oraz dobrymi praktykami (S), ➤ Podejmowanie przez ROPS działań służących pobudzaniu zainteresowania wśród potencjalnych podmiotów ES (S). 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Niewielka liczba przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w regionie (S), ➤ Niska świadomości pojęcia ekonomii społecznej oraz korzyści jakie za sobą niesie wśród społeczności lokalnej województwa podlaskiego (S), ➤ Niska świadomości barier utrudniających rozwój ekonomii społecznej (S), ➤ Opieranie działalności przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej przede wszystkim na świadczeniu szkoleń dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Osoby te korzystają z tych szkoleń w trybie ciągłym jednak nie ma to bezpośredniego przełożenia na podniesienie ich jakości życia (S), ➤ Trudności w jednoznacznym określeniu liczby przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej działających na terenie województwa podlaskiego – trudności z określeniem kryteriów (T), ➤ Brak spójnej strategii i planów działań dotyczących rozwoju sektora ekonomii społecznej (PO), ➤ Niejednoznaczna ocena stanu funkcjonowania instytucji ekonomii społecznej w województwie podlaskim (S), ➤ Zbyt małe wsparcie merytoryczne dotyczące prowadzenia działań odpłatnych, gospodarczych w terenie wiejskim dla organizacji i grup nieformalnych (Ś), ➤ Brak bazy danych oraz systemu monitorowania i oceny działań w sektorze

	<p>ES (T),</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Brak skutecznego promowania sensu ES wśród decydentów i opinii publicznej (S).
--	---

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gotowość przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej do podejmowania nowych wyzwań oraz współpracy z ROPS (S), ➤ Pozytywne doświadczenia krajów europejskich oraz Stanów Zjednoczonych mogą stać się inspiracją do rozwoju ekonomii społecznej w Polsce (Ś), ➤ Dobrze oceniana jakość usług ekonomii społecznej (S), ➤ Wysoki poziom aktywności społeczności lokalnej (Ś), ➤ Zaufanie społeczne dla inicjatyw podejmowanych przez podmioty ekonomii społecznej (S), ➤ Wzrost znaczenia kultury stosunków międzyludzkich determinującej rozwój dialogu środowiskowego (S), ➤ Wykorzystanie regionalnych zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego (E), ➤ Postrzeganie rezultatów podejmowanych działań ES jako przyczyniających się do dynamizowania rozwoju regionalnego (E), ➤ Dostrzeżenie w działaniach ES innowacyjnych form realizacji zadań publicznych (E), ➤ Dostrzeżenie możliwości utrzymania stworzonych miejsc pracy na niezmiennym poziomie bez obawy ich ewentualnej delokalizacji (E), 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Systematycznie malejąca liczba ludności na terenie województwa (Ś), ➤ Brak możliwości generowania zysku przez niektóre przedsiębiorstwa społeczne i podmioty ekonomii społecznej co może spowodować ich likwidację, dotyczy to np. ZAZ-ów i CIS-ów (PR), ➤ Brak weryfikacji efektów działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa społeczne i podmioty ekonomii społecznej (S), ➤ Polityka społeczna zbyt słabo ukierunkowana na rozwój ekonomii społecznej (PO), ➤ Przepisy hamujące rozwój przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej (PO), ➤ Brak spójnej strategii i planów działań dotyczących rozwoju sektora ekonomii społecznej (PO), ➤ Niska wiedza na temat możliwości poprawy współpracy instytucji ekonomii społecznej z prywatnymi przedsiębiorcami (S), ➤ Niewielkie środki finansowe na rozwój ekonomii społecznej; brak środków na dłuższe okresy, niewielka liczba źródeł finansowania (E), ➤ Niskie zaufanie społeczne do działań podejmowanych przez podmioty ekonomii społecznej (S), ➤ Opieranie ES głównie na tradycyjnych

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Postrzeganie ES jako istotnej formy rozwiązywania problemów społecznych oraz racjonalnego i efektywnego sposobu dystrybucji środków publicznych poprzez dopłatę do miejsc pracy generujących przychód (E), ➤ Tendencja w kierunku ekonomizowania sektora pozarządowego (E), ➤ Możliwość zagospodarowania przez podmioty ES wielorakich segmentów rynku usług, handlu, produkcji (E), ➤ Podmiotowe traktowanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (S), ➤ Doskonalenie zawodowe pracowników instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych w zakresie ES (S), ➤ Wdrożenie do praktycznego przestrzegania zasad partnerskiej współpracy z podmiotami samorządowymi, pozarządowymi oraz przedsiębiorcami działającymi w środowisku (S), ➤ Umocnienie współpracy z instytucjami rynku pracy (S), ➤ Urzeczywistnienie projektu ustawy o przedsiębiorstwie społecznym (PO). 	<ul style="list-style-type: none"> organizacjach trzeciego sektora (S), ➤ Brak identyfikowania społeczności lokalnej jako podstawowego podmiotu ES (S), ➤ Systematycznie pogarszająca się sytuacja na lokalnym rynku pracy (E), ➤ Wyraźne niedostatki w zakresie upowszechniania problematyki ES w mediach, szkołach, uczelniach oraz w ramach kształcenia ustawicznego osób dorosłych uniemożliwiający poprawę wizerunku aktywnych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz kreowanie wobec nich pozytywnych postaw społecznych (S), ➤ Nieumiejętność interpretowania i brak stosowania klauzuli społecznej (PR), ➤ Brak stabilności ekonomiczno-gospodarczej kraju (E). ➤ Nadmierna restrykcyjność organów kontroli, niewykorzystywanie funkcji edukacyjnej kontroli (S).
---	---

Źródło: opracowanie na podstawie Raportu „*Stan zastany ekonomii społecznej na obszarze województwa podlaskiego*” przygotowanego przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku

Legenda: PO – czynnik polityczny, E – czynnik ekonomiczny, S – czynnik społeczny, T – czynnik techniczny, PR – czynnik prawny, Ś – czynnik środowiskowy.

Dane uzyskane w trakcie podjętych eksploracji potwierdzają jednoznacznie, że dotychczas podejmowane działania promujące idee ekonomii społecznej okazują się być niewystarczające. W wyniku dokonanych analiz empirycznych stwierdzono, zdecydowanie niski stopień rozumienia zagadnień z zakresu ekonomii społecznej przez społeczeństwo, w tym fragmentaryczny stan wiedzy na ten temat ujawniony także przez osoby reprezentujące konkretnie badany sektor. Niewysoki poziom świadomości w tym zakresie może

wynikać z niedostatecznej promocji wielorakich przedsięwzięć inicjowanych przez podmioty ekonomii społecznej na arenie całego społeczeństwa, niedostatku i niejednorodności danych odzwierciedlających faktyczne zasoby i kluczowe kierunki działań realizowanych przez aktywne podmioty ES, nieobecności wieloletniej ugruntowanej tradycji w sferze rozwijania społecznej przedsiębiorczości oraz stymulowania aprobaty społeczeństwa dla inicjatyw uruchamianych na rzecz aktywnych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Innym istotnym powodem są liczne bariery systemowe oraz natury legislacyjno-biurokratycznej. Na podstawie danych, uzyskanych zgodnie z przyjętą ilościowo-jakościową procedurą badawczą oraz dokonaną analizą SWOT, można sformułować następujące syntetyczne wnioski:

- istnienie niewielkiej liczby podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w województwie,
- brak jednorodnej wiedzy na temat liczebności podmiotów ekonomii społecznej w regionie wskutek braku bazy danych,
- nieznajomość przez mieszkańców Podlasia podstawowych zagadnień dotyczących ekonomii społecznej, tj. pojęć, celów działania, założeń, korzyści dla rozwoju społecznego,
- brak istnienia komplementarnego systemu wspomagania i promocji sektora ekonomii społecznej,
- niedostatek wielopłaszczyznowego kompleksowego wsparcia udzielanego aktualnie działającym podmiotom ekonomii społecznej i przedsiębiorstwom społecznym,
- niezadowalające budowanie pozytywnego wizerunku przedsięwzięć dotyczących ekonomii społecznej wśród członków społeczeństwa,
- powszechny brak zaufania wobec działań podejmowanych w sektorze ekonomii społecznej,
- niski poziom współpracy pomiędzy sektorem ekonomii społecznej a prywatnymi przedsiębiorcami,
- średnio korzystny poziom współpracy pomiędzy podmiotami ekonomii społecznej a instytucjami administracji publicznej oraz organizacjami pozarządowymi.

Dane diagnostyczne oraz analiza SWOT pozwoliły Zespołowi pracującemu nad Planem zdefiniować 3 obszary problemowe.

3.4. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW I POTRZEB OBSZARU

W województwie podlaskim nie powstał do tej pory spójny dokument kierunkujący funkcjonowanie sektora ekonomii społecznej, do którego podmioty działające w tym obszarze mogłyby się odnosić. W związku z tym istnieje pilna potrzeba stworzenia strategii rozwoju sektora ekonomii społecznej. Powołany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku zespół do opracowania niniejszego programu dokonał analizy problemów i potrzeb związanych z ekonomią społeczną w województwie podlaskim. Wnikliwa analiza koncentruje się na głównych problemach i potrzebach z jakimi borykają się przedsiębiorstwa społeczne i podmioty ekonomii społecznej w naszym regionie. Wskazuje najważniejsze aspekty ich funkcjonowania w obszarze ekonomii społecznej.

Problemy:

- brak wiedzy na temat ekonomii społecznej oraz szerokiego upowszechniania jej na wszystkich poziomach m. in.: samorządowym, biznesu, organizacji pozarządowych, spółdzielni i przedsiębiorstw społecznych, samych mieszkańców województwa;
- ekonomia społeczna nie osiągnęła jeszcze pozycji partnera w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, utrzymuje się na pozycji beneficjenta środków publicznych (środków unijnych). Ekonomia społeczna jest postrzegana jako beneficjent a nie instrument, który samorząd wykorzystuje w polityce rozwoju regionu;
- dyskusja o problemach i zagadnieniach związanych z ekonomią społeczną jedynie na poziomie eksperckim, spostrzeżenia nie wychodzą dalej (np. przeciętny obywatel województwa podlaskiego nie czyta dokumentów dotyczących rozwoju województwa);
- niezrozumienie idei ekonomii społecznej przez jednostki samorządu terytorialnego i same podmioty ES (większość postrzega ekonomię społeczną tylko jako spółdzielnie socjalne);
- błędne wyobrażenia o ekonomii społecznej przez pejoratywny wydźwięk nazewnictwa. Ekonomia społeczna rozumiana często jako „ekonomia dla biednych”. Spółdzielnie kojarzą się przeważnie z poprzednim systemem np. rozwoju spółdzielczości mieszkaniowej, samopomocy chłopskiej itp., nazwa socjalna kojarzona jest z niskim statusem społecznym, obniżonym poziomem, słabym potencjałem, wspieraniem przez instytucje pomocowe samorządu;
- brak gotowości i odwagi ze strony osób przeszkolonych z zakresu ES do rozpoczęcia działalności w tym sektorze (bariery psychologiczne, mentalne, środowiskowe), strach przed biurokracją, pożyczkami, odnalezieniem się na rynku pracy itp.;
- słabość potencjału ludzkiego podmiotów ES w tym brak wiedzy w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, co powoduje podejmowanie złych decyzji gospodarczych prowadzących do poważnych trudności finansowych;
- brak bazy identyfikującej ilość i świadczone usługi przez przedsiębiorstwa społeczne i podmioty ekonomii społecznej w województwie podlaskim;

- niewystarczający poziom umiejętności menedżerskich wśród decydentów NGOs, nieefektywne zarządzanie zasobami, brak strategii działania podmiotów, jasnych wskaźników efektywności działań;
- niski poziom wiedzy i rozumienia koncepcji ekonomii społecznej w środowiskach samorządowych, uniemożliwiający współpracę jednostek samorządu terytorialnego i podmiotów ES, m.in. brak porozumienia urzędników PUP z przedstawicielami podmiotów ekonomii społecznej, uznaniowość decyzji urzędników PUP, stosowanie form zabezpieczeń uniemożliwiających osobom bezrobotnym uzyskanie wsparcia finansowego, inne bariery wynikające z braku kwalifikacji urzędników z zakresu ekonomii społecznej;
- brak pozafinansowych działań wspierających ekonomię społeczną w regionie, zarówno ze strony jednostek samorządu terytorialnego, jak i samych podmiotów ekonomii społecznej;
- finansowanie ze środków EFS instytucji (dla realizacji projektów) niezakorzenionych w społeczności lokalnej, projekt się kończy i instytucja przestaje funkcjonować na danym terenie, a jej beneficjenci pozostawieni są sami sobie;
- promocja ekonomii społecznej i tworzenie środowiska dla jej rozwoju jedynie projektowe (sztuczne);
- brak promowania dobrych praktyk, brak współpracy między samymi podmiotami ES;
- słabość potencjału finansowego podmiotów ES (kapitał, majątek, rezerwa) co powoduje, że ich działalność nie może się rozwijać oraz tworzy negatywny obraz ekonomii społecznej zniechęcający do współpracy potencjalnych przedsiębiorców oraz decydentów publicznych. Brak wykształconych nawyków samofinansowania podmiotów ES. Silne uzależnienie od grantodawców;
- trudności z zachowaniem płynności finansowej podmiotów ekonomii społecznej, nieregularność np. transz finansowych - projektowych, zleceń na rynku, nieaktualność lub brak oferty na rynku, prace sezonowe;
- brak instytucji udzielających pożyczek podmiotom ekonomii społecznej i przedsiębiorstwom społecznym na preferencyjnych warunkach, pomagające zachować płynność finansową i umożliwić rozwój podmiotów;
- samorządy lokalne nie postrzegają podmiotów ES i PS jako partnera przy rozwiązywaniu problemów społecznych, w tym problemów bezrobocia;
- brak wiedzy i zrozumienia w środowiskach pracodawców i związków zawodowych co powoduje, że nie są one partnerem dla przedsiębiorstw społecznych, ale często spostrzegają je jako konkurencję, która nie stosuje zasady fair play (jest wspierana przez państwo).

Potrzeby:

- aktywne wsparcie finansowe ze strony jednostek samorządu terytorialnego z wykorzystaniem klauzul społecznych. Przykłady włoskie pokazują, że jest to nieodzowne w rozwijaniu ekonomii społecznej, każda spółdzielnia współpracuje z samorządem, samorząd zleca usługi podmiotom ES i PS;
- istnieje potrzeba wysokiej jakości szkoleń, doradztwa z zakresu powoływania i zarządzania podmiotami ekonomii społecznej i przedsiębiorstwami społecznymi;
- przygotowania kadry specjalizującej się w tematyce ekonomii społecznej;
- wsparcia pośredniego, doradczego, księgowego, prawnego świadczonego przez fachowców – praktyków z dziedziny ekonomii społecznej (złe praktyki pokazują m.in. że szkolenia z księgowości dla spółdzielni

socjalnych są prowadzone przez przedstawicieli biura rachunkowego, które nigdy nie miało kontaktu ze spółdzielniami socjalnymi i nie wie jak się je rozlicza);

- promowania produktów i usług podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, dbałości o ich jakość – podniesienie rangi podmiotów ES i PS na rynku, tworzenie wizerunku marki;
- kształtowania świadomości i postaw konsumenckich wspierających rozwój usług i produktów ES. Wspieranie podmiotów ES i PS poprzez m.in. kupowanie usług i produktów od lokalnych podmiotów np. zlecenie cateringu, szkoleń, analiz przez jednostki samorządu terytorialnego – potencjalnymi realizatorami mogą być stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie socjalne i inne podmioty ES zarejestrowane w województwie podlaskim;
- potrzeba stałego (a nie tylko projektowego) funkcjonowania podmiotów wspierających ekonomię społeczną – typu Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej – posiadających doświadczenie, znających lokalne realia. Ważne jest aby działalność OWES nie była ograniczona do czasu trwania projektu, a podmioty realizujące tego typu zadania nie były wybierane przypadkowo, jednorazowo;
- potrzeba informowania, uświadamiania, szkolenia pracowników jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli, którzy zawodowo odpowiadają za kontakt z podmiotami ekonomii społecznej;
- stworzenia „Platformy współpracy” wymiany doświadczeń, katalogu produktów i usług, wsparcia pomiędzy podmiotami ES i PS- wzajemna wymiana produktów i usług;
- promowanie i wspieranie zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.

Pomimo, iż ocena funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i ich otoczenia w województwie podlaskim jest niejednoznaczna stwierdzić można, iż źródłem wielu wymienionych problemów i potrzeb jest brak wiedzy o ekonomii społecznej oraz niedoskonałość prawno - legislacyjno - instytucjonalna na poziomie krajowym, co przekłada się na realia województwa. Podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne nie mają dogodnych warunków do rozwoju w regionie, wpływa to na brak zaufania społecznego i ugruntowanej pozycji na lokalnym rynku. Ponadto na Podlasiu istnieje stosunkowo niewielka ilość podmiotów ES i PS w porównaniu z innymi województwami w Polsce, nie ma jednolitych instrumentów identyfikujących te podmioty.

WNIOSKI:

Dzięki danym diagnostycznym oraz pracom środowisk zaangażowanych w ekonomię społeczną w województwie potrzeby i rekomendacje diagnostyczne zostały pogrupowane w 3 priorytety, które dotyczą:

- 1. promocji i edukacji ekonomii społecznej;**
- 2. rozwoju działających przedsiębiorstw społecznych i tworzenia nowych;**
- 3. wzmocnienia i rozwoju koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej.**

Dla Programu Ekonomii Społecznej konieczne jest zintensyfikowanie działań skierowanych na

tworzenia zasobów ngo i przedsiębiorstw społecznych oraz wsparcie merytoryczne dotyczące prowadzenia grup nieformalnych i formalnych na terenach wiejskich.

4. PROGRAM ROZWOJU I UPOWSZECHNIENIA EKONOMII SPOŁECZNEJ

4.1. CEL GŁÓWNY, PRIORYTETY I CELE SZCZEGÓŁOWE

Celem głównym Programu jest zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego.

Podczas pracy Zespołu ds. Opracowania Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii społecznej określony trzy priorytety, w każdym priorytecie cele szczegółowe i głównie kierunki interwencji.

PRIORYTET I: Promocja i edukacja ekonomii społecznej został zdefiniowany w odpowiedzi na problemy diagnostyczne: niewystarczającą świadomość społeczną na temat ekonomii społecznej; brak wiedzy na temat ekonomii społecznej oraz szerokiego upowszechniania jej na wszystkich poziomach m. in.: samorządowym, biznesu, organizacji pozarządowych, spółdzielni i przedsiębiorstw społecznych, samych mieszkańców województwa. Działania w tym obszarze skierowane zostaną przede wszystkim do Otoczenia Ekonomii Społecznej i Podmiotów Ekonomii Społecznej.

W tym obszarze określono następujące cele szczegółowe:

- 1. Upowszechnienie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk.**
- 2. Budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi.**
- 3. Zwiększenie świadomości organizacji pozarządowych w zakresie ekonomii społecznej.**
- 4. Budowanie więzi pomiędzy ekonomią społeczną a biznesem.**

Cel 1. Upowszechnianie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk.

Główne kierunki interwencji:

1. Udostępnienie aktualnych informacji na temat ES w regionie, m.in. poprzez: utworzenie i aktualizowanie bazy danych na temat przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ES, stworzenie regionalnego portalu ekonomii społecznej, redagowanie i rozsyłanie newslettera ES, cykliczne badania podmiotów ekonomii społecznej i ich otoczenia, bieżącą wymianę informacji pomiędzy różnymi podmiotami ekonomii społecznej, przedsiębiorstwami społecznymi i otoczeniem.
2. Dystrybucja wiedzy i informacji na temat ekonomii społecznej wśród mieszkańców regionu, m.in. poprzez spotkania z mieszkańcami, konwenty, zebrania związku gmin, sesje, wykorzystanie mediów lokalnych i regionalnych, Internetu, lokalnej telewizji, warsztaty, szkolenia, konferencje, targi przedsiębiorczości społecznej, tworzenie i promowanie marki przedsiębiorczości społecznej, edukację w szkołach.

3. Upowszechnienie dobrych praktyk i organizowanie działań promujących ideę ekonomii społecznej, m.in. poprzez: organizację konkursów na najlepsze przedsiębiorstwa społeczne i dobre praktyki w obszarze przedsiębiorczości społecznej, wizualizację dobrych praktyk poprzez np. kampanie promocyjne.

Cel 2. Budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi.

Główne kierunki interwencji:

1. Zwiększanie wiedzy przedstawicieli samorządów terytorialnych w regionie na temat ekonomii społecznej, m.in. poprzez: szkolenia, seminaria, spotkania, wizyty w przedsiębiorstwach społecznych i podmiotach ekonomii społecznej, specjalistyczne szkolenia skierowane do osób odpowiedzialnych za rozwój lokalny oraz dla pracowników instytucji pomocy i reintegracji społecznej, cykliczne publikacje w wydawnictwach kierowanych do samorządów, organizację konkursów wiedzy o ekonomii społecznej dla przedstawicieli samorządów terytorialnych. Inicjowanie i realizowanie wspólnych przedsięwzięć samorządów terytorialnych i podmiotów działających w obszarze ekonomii społecznej i upowszechnianie formuły lokalnych partnerstw na rzecz ekonomii społecznej oraz wspieranie ich tworzenia, wsparcia lokalowego oraz klauzul społecznych.
2. Inicjowanie i wspieranie kontaktów w zakresie ekonomii społecznej samorządów terytorialnych regionu z samorządami z kraju i zagranicy, m.in. poprzez krajowe i zagraniczne wizyty studyjne, udział przedstawicieli samorządów w wydarzeniach organizowanych w ramach Programu.
3. Zachęcanie do realizacji przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie projektów uwzględniających działania w obszarze ekonomii społecznej, m. in. poprzez uwzględnianie w działaniach w ramach Programu realizacji projektów w obszarze ekonomii społecznej.
4. Wykorzystanie narzędzi aktywizacji zawodowej przez współpracę z publicznymi służbami zatrudnienia, m. in. poprzez uwzględnianie w działaniach w ramach Programu współpracy podmiotów ekonomii społecznej z instytucjami rynku pracy.

Cel 3. Zwiększenie świadomości organizacji pozarządowych w zakresie ekonomii społecznej

Główne kierunki interwencji:

1. Zwiększenie wiedzy organizacji pozarządowych w regionie na temat ekonomii społecznej i możliwości działania w tym obszarze, m.in. poprzez opracowanie i upowszechnienie ujednoliconego skryptu dotyczącego możliwości działań organizacji pozarządowych w obszarze ekonomii społecznej, szkolenia, spotkania i inne formy wymiany informacji pomiędzy organizacjami pozarządowymi a przedsiębiorstwami społecznymi i podmiotami ekonomii społecznej.
2. Inicjowanie i wspieranie współpracy przedsiębiorstw społecznych i organizacji pozarządowych, m.in. poprzez promowanie przykładów współpracy, wizyty studyjne.

Cel 4. Budowanie więzi pomiędzy ekonomią społeczną a biznesem.

Główne kierunki interwencji:

1. Zwiększenie wiedzy przedsiębiorców na temat ekonomii społecznej, m.in. poprzez spotkania informacyjne, seminaria, publikacje w mediach, w tym biznesowych.
2. Inicjowanie i wspieranie kooperacji biznesu z przedsiębiorstwami społecznymi, m.in. stworzenie „Platformy współpracy” wymiany doświadczeń, katalogu produktów i usług, promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu.

PRIORYTET II: Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych

został zdefiniowany w odpowiedzi na problemy diagnostyczne: bariery prawno-administracyjne i finansowe funkcjonowania i rozwoju ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna nie osiągnęła jeszcze pozycji partnera w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, utrzymuje się na pozycji beneficjenta środków publicznych (środków unijnych). Ekonomia społeczna jest postrzegana jako beneficjent a nie instrument, który samorząd wykorzystuje w polityce rozwoju regionu. Działania w tym obszarze skierowane są przede wszystkim do przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz osób i instytucji je tworzących.

W tym obszarze zostały zdefiniowane następujące cele:

- 1. Zwiększenie liczby przedsiębiorstw społecznych.**
- 2. Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań.**
- 3. Wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej.**

Cel 1. Zwiększenie liczby przedsiębiorstw społecznych

Główne kierunki interwencji:

1. Wzrost poziomu aktywności społeczności lokalnych i liderów społecznych w obszarze ES, m.in. poprzez szkolenia, edukację otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wsparcie finansowe dla podejmowanych inicjatyw.
2. Edukacja ekonomiczna liderów społecznych, m.in. poprzez szkolenia, warsztaty, wizyty studyjne.
3. Doradztwo w tworzeniu przedsiębiorstw społecznych, m.in. poprzez pomoc prawną i doradztwo terenowe dla liderów ekonomii społecznej, doradztwo w zakresie sprawdzonych wzorców biznesowych.
4. Wspieranie przedsiębiorstw społecznych, m.in. poprzez: promowanie kupowania usług i produktów od lokalnych przedsiębiorstw społecznych przez mieszkańców i samorządy, wdrożenie bezzwrotnych instrumentów wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych (stopniowanie finansowania).
5. Wspieranie organizacji pozarządowych w podejmowaniu działalności ekonomicznej, m.in. poprzez: szkolenia, spotkania z przedsiębiorstwami społecznymi, doradztwo, wsparcie finansowe na przygotowanie do podjęcia działalności.

Cel 2. Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań

Główne kierunki interwencji:

1. Wspieranie rozwoju działających przedsiębiorstw społecznych, m.in. poprzez szkolenia podnoszące wiedzę i kompetencje w zakresie zarządzania, stałe doradztwo biznesowe, wsparcie w postaci staży, dokapitalizowanie funduszy pożyczkowych i doręczeniowych, wymianę doświadczeń z przedsiębiorstwami społecznymi poprzez organizację stypendiów i staży w zagranicznych przedsiębiorstwach społecznych.

Cel 3. Wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej

Główne kierunki interwencji:

1. Wspieranie finansowe tworzenia i działania podmiotów ekonomii, w szczególności w zakresie ich funkcji reintegracyjnych.
2. Doradztwo w tworzeniu podmiotów ekonomii społecznej: pomoc prawna, doradztwo terenowe, szkolenia dotyczące zakładania podmiotów ES.

PRIORYTET III: Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej został zdefiniowany w odpowiedzi na problemy diagnostyczne: niespójny system wsparcia ekonomii społecznej w regionie; błędne wyobrażenia o ekonomii społecznej przez pejoratywny wydźwięk nazewnictwa. Ekonomia społeczna rozumiana często jako „ekonomia dla biednych”. Spółdzielnie kojarzą się przeważnie z poprzednim systemem np. rozwoju spółdzielczości mieszkaniowej, samopomocy chłopskiej itp., nazwa socjalna kojarzona jest z niskim statusem społecznym, obniżonym poziomem, słabym potencjałem, wspieraniem przez instytucje pomocowe samorządu. Działania w tym obszarze skierowane będą przede wszystkim do Podmiotów Ekonomii Społecznej i Otoczenia Ekonomii Społecznej.

W obszarze III wskazano cele:

1. Wykorzystanie istniejących i pozyskanie nowych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej.
2. Rozwój stabilnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej.
3. Przystępne i przejrzyste akty prawne.

Cel 1. Wykorzystanie istniejących i pozyskanie nowych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej

Główne kierunki interwencji:

1. Wprowadzenie zmian w PO KL, umożliwiających lepsze wykorzystanie środków EFS na rozwój ekonomii społecznej, zgodnie z przyjętym Programem.
2. Pozyskanie przez Zarząd Województwa innych, zewnętrznych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej, przede wszystkim środków UE na lata 2014-2020.
3. Wspieranie samorządów lokalnych oraz przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w pozyskiwaniu środków zewnętrznych.

- Inspirowanie i zachęcanie do wspierania przedsiębiorstw społecznych przez lokalne społeczności.

Cel 2. Rozwój stabilnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Główne kierunki interwencji:

- Wsparcie stworzenia i działania regionalnej sieci wsparcia ES zgodnie ze standardami krajowymi.
- Doskonalenie wiedzy i umiejętności pracowników ośrodków wsparcia, m.in. poprzez szkolenia, wizyty studyjne.
- Stałe monitorowanie i ocena działalności ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Cel 3. Przystępne i przejrzyste akty prawne

Główne kierunki interwencji:

- Rzecznictwo we władzach regionalnych/centralnych, m.in. poprzez realizację projektu „IDŹ do POSŁA”.
- Podjęcie inicjatyw na rzecz zmian w regulacjach prawnych dotyczących ekonomii społecznej.
- Upowszechnianie informacji o obowiązujących aktach prawnych oraz uprawnieniach i obowiązkach z nich wynikających, m.in. poprzez Internet, spotkania, publikacje.

5. ZARZĄDZANIE REALIZACJĄ PROGRAMEM

Wdrażanie Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020 wymagać będzie współpracy i wymiany informacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w realizację, a mianowicie :

- Samorządem województwa oraz jednostkami podległymi (Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Białymstoku, Wojewódzkim Urzędem Pracy);
- Samorządami powiatów oraz jednostkami podległymi (Powiatowymi Urzędami Pracy);
- Samorządami gmin;
- Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES);
- Przedsiębiorstwami społecznymi (zgodnie z definicją Programu są to ZAZ-y, spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, zakłady pracy chronionej, spółki non-profit; organizacje prowadzące działalność gospodarczą);
- Podmiotami ekonomii społecznej (zgodnie z definicją Programu: WTZ, KIS, CIS, organizacje parasolowe, organizacje pozarządowe (NGO);
- Otoczeniem ekonomii społecznej (zgodnie z definicją Programu: organizacje wspierające i pośredniczące, lokalne grupy działania, instytucje pomocy społecznej, instytucje pośredniczące);
- Szkołami i uczelniami wyższymi;

- Mediami lokalnymi i regionalnymi.

Główną rolę w procesie zarządzania Programem odgrywać będzie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, który nie tylko odpowiada za opracowanie, ale również za przeprowadzenie konsultacji społecznych dokumentu programowego. Jego zadaniem będzie od 2013 roku koordynacja, udział w realizacji, monitoring i ewaluacja WPRES. W tym celu powołany zostanie zarządzeniem Dyrektora ROPS w Białymstoku **Zespół ds. Wdrażania Ekonomii Społecznej w regionie**.

Zadaniem **Zespołu** będzie bieżący monitoring realizacji Programu w celu zapewnienia zgodności realizacji Programu z wcześniej zatwierdzonymi przez Zarząd Województwa Podlaskiego założeniami i wytyczonymi celami. Pośrednio monitoring wykorzystywany będzie przez **Zespół** do bieżącego wykrywania potencjalnych nieprawidłowości i ich korygowania. Dane gromadzone i opracowywane w procesie monitoringu będą mogły być wykorzystane do ewaluacji Programu.

Efektom prowadzonej przez Zespół ewaluacji powinny być:

- a) coroczne raporty z realizacji Programu wraz z oceną realizacji wskaźników przedstawiane Zarządowi Województwa Podlaskiego (pierwszy raport powinien zostać przedstawiony w II kwartale 2014 roku);
- b) okresowe raporty w zależności od potrzeb;
- c) oraz raporty ewaluacyjne on-going i podsumowujący.

Raport roczny z realizacji Programu będzie opracowany na podstawie:

- statystyk prowadzonych przez Zespół ds. Wdrażania i Promocji WPRES oraz ROPS;
- sprawozdawczości OWES –ów;
- danych z Obserwatorium Rynku Pracy WUP w Białymstoku;
- danych gromadzonych przez Urząd Statystyczny w Białymstoku;
- sprawozdań będących w dyspozycji Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku (Wydział Polityki Społecznej);
- operatora (-ów) środków finansowych dedykowanych podmiotom ekonomii społecznej;
- informacji udzielanych przez pozostałe podmioty zaangażowane we wdrażanie Programu.

Raport zawierać będzie:

- opis ogólnej sytuacji przedsiębiorczości społecznej w regionie;
- dane dotyczące rozwoju ekonomii społecznej na podstawie wskaźników WPRES oraz KPRES;
- porównanie benchmarkingowe działalności infrastruktury wsparcia (w całym regionie);
- ocenę trwałości funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych;
- rekomendacje w zakresie rozwoju ekonomii społecznej;

- sprawozdanie ze sposobu wdrożenia rekomendacji z roku poprzedniego.

Uchwałą Zarządu Województwa Podlaskiego zostanie powołany **Komitet Monitorujący WPRES**, którego rolą będzie okresowe monitorowanie i ocena realizacji Programu w zakresie jej celów i przyjętych wskaźników ich realizacji oraz celów i priorytetów rozwojowych regionu określonych w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego. Spotkania Komitetu będą miały charakter cykliczny i odbywać się będą co najmniej 1 raz w roku. Do zadań Komitetu należeć będzie:

- opiniowanie corocznych raportów z realizacji Programu, w tym ocena stopnia osiągnięcia celów Programu oraz zgodności podejmowanych działań ze Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego.
- inicjowanie i wspieranie współpracy pomiędzy jednostkami sektora publicznego, prywatnego, organizacjami pozarządowymi i ośrodkami badawczymi na rzecz promocji i rozwoju ekonomii społecznej;
- proponowanie nowych rozwiązań w zakresie wdrażania ekonomii społecznej.

Istotną rolę w koordynacji działań Programu na poziomie subregionalnym odgrywać będą certyfikowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Raporty roczne (począwszy od roku 2013) sporządzane będą przez ROPS do końca czerwca roku kalendarzowego następującego po roku, którego dotyczą. Zaakceptowane przez Dyrektora ROPS przedstawiane będą **Komitetowi Monitorującemu**. Po wyrażeniu opinii i zaleceń w zakresie wdrażania Programu raport zostanie przedstawiony w postaci informacji Zarządowi Województwa Podlaskiego.

Nadzór nad realizacją i monitoringiem Programu pełnić będzie Dyrektor ROPS w Białymstoku.

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości we wdrażaniu Programu ROPS będzie podejmował odpowiednie działania naprawcze.

Pod koniec realizacji Programu przeprowadzona zostanie ewaluacja podsumowująca, której celem będzie ocena rezultatów i długookresowych efektów (oddziaływania) WPRES w Województwie Podlaskim, w tym trwałości uzyskanych, pozytywnych zmian i zidentyfikowaniu ewentualnych efektów ubocznych (pozytywnych i negatywnych).

WPRES ma charakter dokumentu operacyjno-wdrożeniowego dla Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego, a tym samym dla Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego.

Program ze względu na zakres merytoryczny ma charakter horyzontalny i obejmuje swoim zakresem różne obszary aktywności społeczno-gospodarczej.

Na każdym etapie wdrażania WPRES w Województwie Podlaskim ROPS w Białymstoku będzie dbał o kompatybilność i aktualizację dokumentów strategicznych w województwie poprzez przekazywanie informacji jednostkom odpowiedzialnym.

SPIS TABEL I MAP:

Tabela 1.	Osoby niepełnosprawne według płci, miejsca zamieszkania i stopnia niepełnosprawności	18
Tabela 2.	Osoby zarejestrowane w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji w woj. podlaskim w 2010 r.....	19
Tabela 3.	Interwencje Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – pomoc dla osób z problemem alkoholowym w województwie podlaskim w 2010 r.....	20
Tabela 4.	Liczba osób pokrzywdzonych w wyniku przemocy domowej.....	21
Tabela 5.	Analiza SWOT dotycząca stanu ekonomii społecznej w województwie podlaskim.....	35
Mapa 1.	Stopień zagrożenia ubóstwem na terenie powiatów w 2010 r.....	17

“Bądź Aktywny, Bądź Najlepszy - szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”

ZAŁĄCZNIK NR 1

Główne wskaźniki realizacji Programu

Cel główny	Wskaźnik oddziaływania	Wartość bazowa wskaźnika	Wartość docelowa wskaźnika	Źródło weryfikacji
Zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju społeczno – gospodarczym województwa podlaskiego.	Wzrost liczby osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej i przedsiębiorstwach społecznych działających w regionie.	Wartość za 2012 rok zostanie określona w 2013 na podstawie danych zebranych od podmiotów ekonomii społecznej działających w regionie.	Wartość na 2020 rok 25 % wzrostu wartości bazowej z 2012 roku.	Dane własne oraz dane GUS.
Priorytet	Wskaźnik rezultatu	Wartość bazowa wskaźnika	Wartość docelowa wskaźnika	Źródło weryfikacji
I. Promocja i edukacja ekonomii społecznej	Liczba mieszkańców regionu, którzy podniosą swój poziom wiedzy na temat ES.	2012 rok - 0	2020 rok – 250 tys.	Stały monitoring Programu
II. Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych	Wzrost liczby działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej	2012 rok- ok. 2840	2020 rok – co najmniej 2950	Stały monitoring PES w ramach realizacji Programu.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

III. Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej.	Liczba certyfikowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej działających w regionie	2012 rok - 0	2020 rok – 4	Stały monitoring realizacji Programu.
Cel szczegółowy	Główne wskaźniki produktu	Wartość bazowa wskaźnika	Wartość docelowa wskaźnika	Źródło weryfikacji
Priorytet I, Cel 1. Upowszechnianie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba wysłanych edycji Newsletterów (co kwartał). ▪ Liczba spotkań, konferencji i innych wydarzeń informacyjno– edukacyjnych skierowanych do mieszkańców regionu i otoczenia ekonomii społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2012 rok - 0 ▪ 2012 rok - 0 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w okresie 2013 – 2020: 32 ▪ w okresie 2013 – 2020: co najmniej 50 	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet I, Cel 2. Budowanie więzi podmiotów ES z samorządami terytorialnymi	Liczba podlaskich samorządów terytorialnych, których przedstawiciele objęci zostaną działaniami Programu.	2012 rok - 0	W okresie 2013 – 2020: co najmniej: 120	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet I, Cel 3. Zwiększenie świadomości organizacji pozarządowych w zakresie ekonomii społecznej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba organizacji poza-rządowych, których przedstawiciele objęci zostaną działaniami Programu. ▪ Liczba organizacji poza-rządowych, które na skutek wsparcia OWES rozpoczęły działalność gospodarczą. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2012 rok - 0 ▪ 2012 rok - 0 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w okresie 2013 – 2020: co najmniej 300 ▪ w okresie 2013-2020 co najmniej 24 	Stały monitoring realizacji Programu.

Priorytet I, Cel 4. Budowanie więzi pomiędzy ekonomią społeczną a biznesem	Liczba przedsiębiorstw, których przedstawiciele objęci zostaną działaniami Programu.	2012 rok - 0	w okresie 2013-2020: co najmniej 150	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet II, Cel 1. Zwiększenie liczby przedsiębiorstw społecznych	Liczba przedsiębiorstw społecznych, w tym nowoutworzonych, których przedstawiciele objęci zostaną działaniami Programu.	2012 rok: 0	w okresie 2013-2020: co najmniej 250, w tym co najmniej 40 nowych.	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet II, Cel 2. Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań	Liczba podmiotów udzielających pożyczek i/lub poręczeń.	2012 rok: 0	W okresie 2013-2020: 1	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet II, Cel 3. Wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej	Liczba nowoutworzonych podmiotów ekonomii społecznej	2012 rok: 0	W okresie 2013-2020 co najmniej: 30	
Priorytet III, Cel 1. Wykorzystanie istniejących i pozyskanie nowych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej	Liczba pozyskania nowych źródeł finansowania przez podmioty realizujące Program.	Rok 2012: 0	W okresie 2013-2020: 3	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet III, Cel 2. Rozwój stabilnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES)	Liczba wdrożonych certyfikacji i standaryzacji OWES.	Rok 2012: 0	Rok 2020: 1 system wdrożony	Stały monitoring realizacji Programu.
Priorytet III, Cel 3. Przystępne i przejrzyste akty prawne	Liczba podmiotów ekonomii społecznej, przedsiębiorstw społecznych i otoczenia ekonomii społecznej w regionie otrzymujących informacje dotyczące regulacji prawnych i ich zmian.	Rok 2012: 0	Rok 2020: co najmniej 1000	Stały monitoring realizacji Programu.

“Bądź Aktywny, Bądź Najlepszy - szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”

ZAŁĄCZNIK NR 2

Ramowy harmonogram realizacji Programu

Główne kierunki interwencji	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Realizatorzy	
Priorytet I. Promocja i edukacja ekonomii społecznej										
Cel 1. Upowszechnianie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk										
1. Udostępnienie aktualnych informacji na temat ES w regionie,	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty badawcze, OWES, PES, PS
2. Dystrybucja wiedzy i informacji na temat ekonomii społecznej wśród mieszkańców regionu		X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, OWES, PES, media, szkoły i uczelnie wyższe
3. Upowszechnienie dobrych praktyk i organizowanie działań promujących ideę ekonomii społecznej	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, Zarząd Województwa, OWES, PES, PS, media
Cel 2. Budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi										
1. Zwiększanie wiedzy przedstawicieli samorządów terytorialnych w regionie na temat ekonomii społecznej	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty szkoleniowe, media,
2. Inicjowanie i realizowanie wspólnych przedsięwzięć samorządów terytorialnych i PES		X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, PES
3. Inicjowanie i wspieranie kontaktów w zakresie ekonomii społecznej samorządów terytorialnych regionu z samorządami z kraju i zagranicy		X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, samorządy lokalne, Urząd Marszałkowski, OWES, PES
4. Zachęcanie do realizacji przez OPS, PCPR projektów uwzględniających działania w obszarze ekonomii społecznej	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, samorządy lokalne, OPS, PCPR
5. Wykorzystanie narzędzi aktywizacji zawodowej przez współpracę z publicznymi służbami zatrudnienia	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, WUP, PUP, samorządy powiatowe, PES

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Regionalny Ośrodek Polityki
Społecznej w Białymstoku
Biuro Projektu
15-110 Białystok
ul. Kombatantów 7

tel. 85 744 22 14
faks 85 744 22 15
www.projekt.rops-bialystok.pl
projekt@rops-bialystok.pl

Główne kierunki interwencji	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Realizatorzy							
Cel 3. Zwiększenie świadomości organizacji pozarządowych w zakresie ekonomii społecznej																
1. Zwiększenie wiedzy organizacji pozarządowych w regionie na temat ekonomii społecznej i możliwości działania w tym obszarze	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, PES, podmioty szkoleniowe, NGO
2. Inicjowanie i wspieranie współpracy przedsiębiorstw społecznych i organizacji pozarządowych	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, OWES, PES, podmioty szkoleniowe, NGO
Cel 4. Budowanie więzi pomiędzy ekonomią społeczną a biznesem																
1. Zwiększenie wiedzy przedsiębiorców na temat ekonomii społecznej			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, PES, PS, organizacje pracodawców
2. Inicjowanie i wspieranie kooperacji biznesu z przedsiębiorstwami społecznymi			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, PES, PS, organizacje pracodawców
Priorytet II. Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych																
Cel 1. Zwiększenie liczby przedsiębiorstw społecznych																
1. Wzrost poziomu aktywności społeczności lokalnych i liderów społecznych w obszarze ES	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty szkoleniowe
2. Edukacja ekonomiczna liderów społecznych	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty szkoleniowe
3. Doradztwo w tworzeniu przedsiębiorstw społecznych	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	OWES, ROPS
4. Wspieranie działalności przedsiębiorstw społecznych			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	OWES, ROPS
5. Wspieranie organizacji pozarządowych w podejmowaniu działalności ekonomicznej			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty szkoleniowo-doradcze
Cel 2. Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań																
1. Wspieranie rozwoju działających przedsiębiorstw społecznych																OWES, ROPS
Cel 3. Wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej																
1. Wspieranie finansowe tworzenia i działania podmiotów ekonomii, w szczególności w zakresie ich funkcji reintegracyjnych.			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, Zarząd Województwa

2. Doradztwo w tworzeniu podmiotów ekonomii społecznej			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, podmioty szkoleniowo-doradcze
Główne kierunki interwencji	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Realizatorzy									
Priorytet III. Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej																		
Cel 1. Wykorzystanie istniejących i pozyskanie nowych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej																		
1. Wprowadzenie zmian w PO KL, umożliwiających lepsze wykorzystanie środków EFS na rozwój ekonomii społecznej	X	X																Zarząd Województwa, ROPS
2. Pozyskanie przez Zarząd Województwa innych, zewnętrznych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej	X	X	X	X	X	X												Zarząd Województwa, Urząd Marszałkowski, ROPS
3. Wspieranie samorządów lokalnych oraz przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej w pozyskiwaniu środków zewnętrznych.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	Zarząd Województwa, ROPS, OWES
4. Inspirowanie i zachęcanie do wspierania przedsiębiorstw społecznych przez lokalne społeczności.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, samorządy lokalne, OWES, PES
Cel 2. Rozwój stabilnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej																		
1. Wsparcie stworzenia i działania regionalnej sieci wsparcia ES zgodnie ze standardami krajowymi.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, Zarząd Województwa, Urząd Marszałkowski, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
2. Doskonalenie wiedzy i umiejętności pracowników ośrodków wsparcia				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
3. Stałe monitorowanie i ocena działalności ośrodków wsparcia ekonomii społecznej				X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	ROPS, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej